

Priručnik za tužioce za procesuiranje predmeta nasilja u porodici

---

Autori/Autorke

mr.sc. Vedran Alidžanović, dr. sc. Damir Čačković, Hajrija Hadžiomerović-Muftić, Advija Hajdo Balta, Šeila Heljić, Azra Ibrahimpašić, Dijana Kukobat, Siniša Marković, Žarko Milić, Mr. Suada Salkić, mr.sc. Edin Šaćirović

Urednici

Nenad Galić, Callum Watson

Lektura

Sandra Zlotrg

Dizajn i priprema

ISBN:

Štampa

Izdavač

©DCAF/AI, 2017
Sva prava sačuvana

SWEDEN

NORWEGIAN EMBASSY

Sadržaj:

INFORMACIJE O PROCESU IZRADE PRIRUČNIKA I ZAHVALNICE	4
UVOD	6
I TEORIJSKI OKVIR O NASILJU U PORODICI: INFORMISANO POSTUPANJE TUŽILACA	9
1.1. Tipologija nasilja u porodici.....	9
1.2. Točak moći i kontrole	11
1.3. Krug nasilja u porodici.....	13
1.4. Uticaj rodnih predrasuda i stereotipa na procesuiranje slučajeva nasilja u porodici.....	14
II SPECIFIČNE RADNJE IZVRŠENJA NASILJA U PORODICI	16
2.1. Davljenje: prepoznavanje radnje i značaj za procesuiranje nasilja u porodici	16
2.2. Uhođenje: prepoznavanje radnje i značaj za procesuiranje nasilja u porodici	17
2.3. Seksualni napad: prepoznavanje radnje u kontekstu nasilja u porodici	19
III UNAPRJEĐENJE POLOŽAJA OŠTEĆENE (ŽRTVE NASILJA U PORODICI) U KRIVIČNOM POSTUPKU	22
3.1. Razumijevanje oštećene: zašto oštećene u predmetu nasilja u porodici odbijaju da svjedoče?	22
3.2. Intervjuisanje oštećene u predmetu nasilja u porodici.....	23
3.3. Korištenje usluga psihologa, odnosno Odjeljenja za podršku svjedocima u tužilaštvu prilikom saslušanja žrtve nasilja u porodici kao svjedoka	24
3.4. Dodjela oštećenoj-svjedoku statusa ugroženog svjedoka ili svjedoka pod prijetnjom: donošenje odluke o procesnim mjerama zaštite za svjedoka.....	25
3.5. Informisanje oštećene o organizacijama civilnog društva, odnosno ustanovama socijalne zaštite koje pružaju specijalizovane usluge podrške žrtvama nasilja u porodici.....	26
IV POSTUPANJE TUŽILACA U PREDMETU NASILJA U PORODICI: OPŠTE RADNJE	28
4.1. Standard postupanja u predmetu nasilja u porodici: bez neopravdanog odgađanja	28
4.2. Organizacija rada u tužilaštvu na zastupanju optužnica za nasilje u porodici.....	29
4.3. Podnošenje imovinskopravnog zahtjeva za naknadu štete oštećenoj: prikupljanje dokaza o nanesenoj šteti.....	30
4.4. Uvezivanje prethodnih tužilačkih odluka vezanih za istog osumnjičenog i korištenje ranije pribavljenih dokaza	31
4.5. Dostavljanje izvoda iz evidencije za osumnjičenog: kaznena, prekršajna i operativna evidencija	31
4.6.a. Provjera izricanja zaštitne mjere za nasilje u porodici u skladu sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici FBiH: uvrštenje u spis predmeta kao dokaz	32
4.6.b. Provjera izricanja prekršajne sankcije u skladu sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici RS: uvrštenje u spis predmeta kao dokaz.....	32
4.7. Ažuriranje izvoda iz kaznene i prekršajne evidencije optuženog kod protoka dužeg vremenskog perioda između pojedinih faza krivičnog postupka	33

V	POSTUPANJE TUŽILACA U PREDMETU NASILJA U PORODICI: FAZE KRIVIČNOG POSTUPKA.....	35
5.1.	ISTRAGA	35
5.1.1.	Pripremne radnje i procedure prije podizanja optužnice: prikupljanje dokaznog materijala .	35
5.1.2.	Uzimanje izjava od svjedoka	37
5.1.3.	Razmatranje svih raspoloživih dokaza i pratećeg materijala.....	38
5.1.4.	Proučavanje zakonskih i blanketnih propisa (uključujući međunarodno-pravne standarde) .	39
5.1.5.	Pritvor i mjere zabrane – opravdanost predlaganja.....	39
5.2.	OPTUŽIVANJE	40
5.2.1.	Pravna kvalifikacija djela: podizanje optužnica za kvalifikovani oblik djela nasilja u porodici	40
5.2.2.	Procesuiranje djela nasilja u porodici u sticaju s drugim krivičnim djelima	41
5.2.2.a)	Podizanje optužnice za djelo nasilja u porodici u sticaju sa djelom „seksualnog nasilja“	41
5.2.3.	Podizanje optužnice sa zahtjevom za izdavanje kaznenog naloga	42
5.2.3.a)	Predlaganje kaznenog naloga sa izricanjem uslovne osude sa mjerom bezbjednosti / sigurnosnom mjerom propisanom zakonom	43
5.2.4.	Izvršenje djela nasilja u porodici u nužnoj odbrani / prekoračenju nužne odbrane	44
5.3.	GLAVNI PRETRES – SUĐENJE	45
5.3.1.	Uvodna riječ	45
5.3.2.	Dokazni postupak.....	46
5.3.2.a)	Saslušanje svjedoka i vještaka (svjedočenje i vještačenje).....	46
	Unakrsno ispitivanje svjedoka.....	46
	Okolnost kada tzv. privilegovani svjedoci koji su u istrazi dali izjavu na glavnom pretresu iskoriste svoje zakonsko pravo i odbiju svjedočenje	47
	Ispitivanje vještaka.....	47
5.3.2. b)	Iznošenje materijalnih (objektivnih) dokaza	48
5.3.2. c)	Dokazi u pogledu krivičnopravne sankcije	48
5.4.	ZAVRŠNA RIJEČ.....	49
5.4.1.	Argumentacija: kontekst predmeta	49
5.4.2.	Obrazloženi prijedlog o olakšavajućim i otežavajućim okolnostima	50
5.4.3.	Predlaganje kazne	52
5.5.	POSTUPAK PO ŽALBI: ULAGANJE ŽALBE	52
VI	POSTUPANJE TUŽILACA U PREDMETU NASILJA U PORODICI: EDUKACIJA, SPECIJALIZACIJA I PREVENCIJA.....	54
6.1.	Edukacija tužilaca o nasilju u porodici.....	54
6.2.	Specijalizacija tužilaca za postupanje u predmetima nasilja u porodici	54
6.3.	Prevenција nasilja u porodici.....	55

INFORMACIJE O PROCESU IZRADE PRIRUČNIKA I ZAHVALNICE

DCAF (Ženevski centar za demokratsku kontrolu oružanih snaga) i Atlantska inicijativa - u sklopu projekta „Rod i pravosuđe u Bosni i Hercegovini“¹, koji je podržan od Švedske i Ambasade Kraljevine Norveške u Bosni i Hercegovini - u partnerstvu sa Uredom za razvoj, podršku i edukaciju tužilaštava u inostranstvu (OPDAT) Ministarstva pravde Sjedinjenih Američkih Država, u prvoj polovini 2017. godine oformili su i podržali aktivnosti radne grupe tužilaca i tužiteljica za procesuiranje predmeta nasilja u porodici.

Radna grupa je formirana radi identifikacije ključnih kritičnih elemenata i postojećih dobrih praksi vezanih za postupanje tužilaca u procesuiranju predmeta nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini (BiH). Tokom polugodišnjeg perioda na redovnim mjesečnim sastancima radna grupa je primjenom metoda kritičke analize razmatrala prakse postupanja tužilaca u BiH na predmetima nasilja u porodici, s ciljem iznalaženja što kvalitetnijih i efikasnijih rješenja u pristupu. Preduzeti naponi radne grupe u konačnici su rezultirali izradom resursnog materijala koji se nalazi pred Vama: *Priručnika za tužioce za procesuiranje predmeta nasilja u porodici*. Namjena ovog inovativnog materijala, koji je izrađen za *tužioce - od tužilaca* je da pruži informacije o bitnim pitanjima koja mogu biti od pomoći tužiocima u radu na ovim predmetima, kao i da ponudi preporuke za unaprjeđenje postupanja.

U aktivnostima radne grupe učestvovalo je ukupno jedanaest tužilaca iz tužilaštava u Federaciji BiH i tužilaštava u Republici Srpskoj, sa velikim profesionalnim iskustvom u radu na predmetima nasilja u porodici. Oni su sopstveno znanje i iskustvo, uz obezbjeđenu stručnu i tehničku podršku DCAF-a, Atlantske inicijative i OPDAT-a, na najbolji način pretočili u sadržaj ovog priručnika.

Na ovom mjestu odajemo priznanje radnoj grupi tužilaca i tužiteljica koja je zaslužna za izradu Priručnika za procesuiranje predmeta nasilja u porodici:

- Tužilac Vedran Alidžanović, Kantonalno tužilaštvo Tuzlanskog kantona
- Tužilac Damir Čačković, Kantonalno tužilaštvo Tuzlanskog kantona
- Tužiteljica Hajrija Hadžiomerović-Muftić, Federalno tužilaštvo Federacije Bosne i Hercegovine
- Tužiteljica Advija Hajdo Balta, Kantonalno tužilaštvo Kantona Sarajevo
- Tužiteljica Šeila Heljić, Kantonalno tužilaštvo Kantona Sarajevo
- Tužiteljica Azra Ibrahimpašić, Kantonalno tužilaštvo Unsko-sanskog kantona
- Tužiteljica Dijana Kukobat, Okružno tužilaštvo u Banja Luci

---

¹ *Napomena:* u sklopu projekta provodile su se raznorazne višegodišnje aktivnosti u saradnji sa nosiocima pravosudnih funkcija u Bosni i Hercegovini na unaprjeđenju odgovora pravosuđa na nasilje u porodici. Između ostaloga, u prethodnom periodu u saradnji sa sudijama u BiH, izrađeni su resursni materijali o sudskom razmatranju predmeta nasilja u porodici: „**Priručnik za sudska razmatranja slučajeva nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini**“ i „**Vodič u postupanju: nasilje u porodici – Dodatak Priručniku za sudska razmatranja slučajeva nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini**“. Ovi materijali mogu se preuzeti putem internet stranice Centra za sudsku dokumentaciju Visokog sudskog i tužilačkog vijeća Bosne i Hercegovine (Centar za sudsku dokumentaciju/Biblioteka/Publikacije/Ostale publikacije/Sudska razmatranja slučajeva nasilja u porodici u BiH).

- Tužilac Siniša Marković, Okružno tužilaštvo u Banja Luci
- Tužilac Žarko Milić, Okružno tužilaštvo u Trebinju
- Tužiteljica Suada Salkić, Federalno tužilaštvo Federacije Bosne i Hercegovine
- Tužilac Edin Šaćirović, Kantonalno tužilaštvo Kantona Sarajevo.

Zahvaljujemo se Lauri Neubauer, rezidentnoj pravnoj savjetnici u Ministarstvu pravde SAD / OPDAT, na omogućavanju tehničke i logističke podrške aktivnostima radne grupe, sudjelovanju na sastancima radne grupe, kao i na prenošenju modela dobrih praksi postupanja u predmetima nasilja u porodici Tužilačkog ureda u Brooklynu, SAD, u kojem je obavljala poslove tužiteljice.

Takođe, zahvaljujemo se sutkinji u penziji/prethodnoj tužiteljici Mel Flanagan (SAD), gostujućoj predavačici na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu i pravnoj ekspertkinji o nasilju u porodici – na učešću na pojedinačnim sastancima radne grupe, prezentiranju specifičnih tema vezanih za rad tužilaca na predmetima nasilja u porodici i pripremi materijala koji je radna grupa razmatrala i u prilagođenom obliku uključila u sadržaj priručnika.

Konačno, upućujemo zahvalnicu Udruženju tužilaca u Federaciji Bosne i Hercegovine i Udruženju tužilaca u Republici Srpskoj, na čelu sa predsjednicama udruženja: federalnom tužiteljicom Hajrijom Hadžiomerović-Muftić i republičkom tužiteljicom Živanom Bajić, na pruženoj pomoći u kontaktiranju tužilaca i tužiteljica za potrebu formiranja radne grupe.

UVOD

Uvođenjem nasilja u porodici kao delikta u odgovarajuće krivične zakone² u BiH, od 2003. godine započinju napori krivičnopravnih aktera, posebno nosilaca pravosudnih funkcija, na iznalaženju kvalitetnog i usklađenog pristupa i odgovora na nasilje u porodici; pristupa koji u konačnici treba dovesti do efikasnog kažnjavanja počilaca i pružanja zaštite žrtvama nasilja u porodici. Policija, tužilaštvo i sudovi kao odgovorni za istraživanje, inkriminiranje i presuđivanje predmeta nasilja u porodici suočavaju se sa brojnim izazovima u radu. Kada je u pitanju postupanje tužilaca, između ostaloga, a prema svjedočanstvima praktičara: po pravilu nema specijalizacije u postupanju; predmetima se u većini slučajeva ne pristupa ažurno; postoji nerazumijevanje različitih elemenata ovog krivičnog djela i nedostatak optuživanja za sve prisutne oblike izvršenog nasilja, drskog ili bezobzirnog ponašanja u porodici; dolazi do čestih obustava istraga ili odustajanja od optužnice uslijed odbijanja oštećene-svjedoka da svjedoči; nedovoljne koordinacije tužilaštva i policije u provođenju istražnih radnji i dr. Postoji prepoznata potreba za unaprjeđenjem odgovora pravosuđa na nasilje u porodici. U kojoj mjeri će institucionalni represivni aparat na različitim nivoima organizacije vlasti u BiH biti spreman ponuditi efikasan pristup u rješavanju predmeta nasilja u porodici zavisiće od brojnih faktora.

Uloga tužioca u izvršenju ovog zadatka od presudne je važnosti; obzirom da upravo tužioci predstavljaju osnovnu sponu između aktivnosti policije na otkrivanju osumnjičenih za izvršenje djela nasilja u porodici i konačnog zaključka sudova o njihovoj krivici. Ipak, kada je u pitanju nasilje u porodici valjan odgovor nosilaca pravosudnih funkcija može biti sputan faktorima kao što su neadekvatno razumijevanje prirode nasilja u porodici i svih različitih oblika u kojima se ovo djelo može ispoljiti u praksi, nepoznavanje obavezujućih međunarodnopravnih standarda u postupanju, prisutnost stereotipa i predrasuda vezanih za razumijevanje činjenica, ocjenu dokaza ili donošenje odluka u predmetu.

Ova vrsta problematike ne predstavlja kuriozitet krivičnopravnog konteksta i tužilačkih i sudijskih praksi u BiH, nego je univerzalno prisutna i predstavlja u većoj ili manjoj mjeri izazov za sve krivičnopravne sisteme u svijetu. Čak štaviše, oblast nasilja u porodici je predmet *regulae* na globalnom nivou kroz normativne djelatnosti posebnih tijela Ujedinjenih nacija i na regionalnom nivou kroz aktivnosti Vijeća Evrope. Kao najznačajniji međunarodno-pravni instrument pojavljuje se Konvencija Vijeća Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici – tzv. Istanbulska konvencija; koju je BiH ratifikovala čime su organi vlasti preuzeli na sebe obavezu ispunjena obavezujućih pravnih standarda. Stoga je poznavanje relevantnih međunarodnih standarda, primjena kritičke pravne analize, komparativne pravne analize, identifikacija i propitivanje pozitivnih i negativnih aspekata praksi rada tužilaca od ogromne vrijednosti za cjelovito unaprjeđenje postupanja u predmetima nasilja u porodici. Materijal pred Vama, uz primjenu navedenih metoda, identifikuje pitanja od značaja za procesuiranje predmeta nasilja u porodici, nudi obrazloženje postojećih prednosti i nedostataka u vođenju postupka, navodi primjere dobrih praksi rada tužilaca u BiH na ovim predmetima, te konačno sadrži preporuke za unaprjeđenje postupanja tužilaca.

---

² Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, Krivični zakon Republike Srpske, Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine.

Priručnik za tužioce za procesuiranje predmeta nasilja u porodici sastoji se od teorijskog i praktičnog dijela. Prvo poglavlje sadrži teorijski okvir o nasilju u porodici koji je prilagođen potrebama tužilaca i pruža osnovu za informisano postupanje u predmetima nasilja u porodici. U okviru ovog poglavlja predstavljene su sljedeće teme, koje su međusobno povezane:

- tipologija nasilja u porodici;
- točak moći i kontrole;
- krug tj. ciklus nasilja u porodici;
- uticaj rodnih predrasuda i stereotipa na procesuiranje slučajeva nasilja u porodici.

Polazeći od postojećih praksi u podizanju i potvrđivanju optužnica u predmetima nasilja u porodici prema kojima se u većini slučajeva fizičko nasilje identifikuje kao isključivi oblik nasilja u porodici povodom kojeg se vodi krivični postupak; poglavlje br. dva obrađuje specifične radnje fizičkog nasilja kojima se može izvršiti djelo nasilja u porodici, a koje nisu u dovoljnoj mjeri prepoznate i zastupljene u optužnicama za ovo djelo. To su: davljenje, uhođenje i seksualni napad.

Obzirom na načelno težak položaj oštećene u krivičnom postupku, te obavezu tužioca da zastupa interese oštećene u postupku, treće poglavlje bavi se pitanjima na koje sve načine tužiocu mogu poboljšati položaj oštećene, odnosno žrtve nasilja u porodici u krivičnom postupku. S tim u vidu, radi potpunijeg informisanja tužilaca posebno je uključen sadržaj vezan za objašnjenje razloga iz kojih oštećene odbijaju da svjedoče protiv drugog člana porodice u ovim predmetima. Pored ovoga, prikazana je metodologija intervjuisanja oštećene u skladu sa međunarodnim standardima dobrih praksi; važnost da se vodi računa o predlaganju procesnih mjera zaštite za svjedoka-oštećenu i načini pružanja pomoći i informacija oštećenoj kao žrtvi nasilja.

Opšte radnje vezane za postupanje tužilaca u predmetu nasilja u porodici - relevantne za uspješno procesuiranje slučaja, nalaze se u fokusu četvrtog poglavlja. Obrađene su sljedeće teme: značaj ažurnog postupanja na ovim predmetima; modeli unutrašnje organizacije rada u tužilaštvu na predmetima nasilja u porodici; preduzimanje radnji vezanih za podnošenje imovinskopravnog zahtjeva za naknadu štete; uvezivanje ranijih tužilačkih odluka i korištenje dokaza; te prikupljanje izvoda za osumnjičenog iz odgovarajućih evidencija i provjera podataka.

Peto poglavlje detaljno obrađuje standarde postupanja tužilaca u predmetu nasilja u porodici u skladu sa različitim fazama krivičnog postupka. Počev s fazom istrage, preko podizanja optužnice i suđenja, sve do žalbenog postupka ovo poglavlje sadrži presjek najboljih međunarodnih i domaćih praksi rada, te obilje korisnih informacija za efikasno postupanje tužilaca na ovim predmetima.

Posljednje poglavlje dotiče se značaja pohađanja *edukacije* o nasilju u porodici za potrebu kvalitetnog procesuiranja predmeta nasilja u porodici, njegovanju *senzibilisanog pristupa* u radu na ovim predmetima i važnosti *prevencije* nasilja u porodici – kao opšteg okvira za postupanje tužilaca na predmetima vezanim za nasilje u porodici.

Na kraju, važno je napomenuti, u skladu sa rezultatima istraživanja i zvaničnom statistikom u vezi sa nasiljem u porodici, kako na globalnom nivou³, tako i na nivou BiH⁴ – da su većina počinitelaca nasilja u

---

³ Claudia García-Moreno et al, 'Summary Report Multi-country Study on Women's Health and Domestic Violence against Women: Initial Results on Prevalence, Health Outcomes and Women's Responses' (Ženeva: Svjetska zdravstvena organizacija 2005), str. 20, www.who.int/gender/violence/who_multicountry_study/

porodici muškarci, dok većinu žrtava čine žene; te da termini koji se koriste u ovom materijalu odražavaju takvu stvarnost. Prema tome, imenice muškog roda koriste se za označavanje počinioca, dok se imenice ženskog roda uglavnom koriste za označavanje žrtve. Ovakav pristup ne negira da muškarci mogu biti žrtve nasilja u porodici, dok žene mogu biti počinioci nasilja.

---

summary_report/summary_report_English2.pdf. UN Generalna skupština, 'In-Depth Study on All Forms of Violence against Women', Izvještaj Geeneralnog sekretara UN, Dokument br. A/61/122/Add.1, 6. jul 2006, str. 28-30.

⁴ Marija Babović et al, 'Rasprostranjenost i karakteristike nasilja prema ženama u BiH' (Sarajevo: Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, 2013), str. 19, 81.

I TEORIJSKI OKVIR O NASILJU U PORODICI: INFORMISANO POSTUPANJE TUŽILACA

1.1. Tipologija nasilja u porodici

Tipologija nasilja u porodici obrađena na ovom mjestu ne odnosi se na sve manifestacije nasilja u porodici već isključivo na nasilje koje se dešava među članovima porodice koji su bračni supružnici ili partneri u vanbračnoj zajednici – a koje je prema svim relevantnim istraživanjima prepoznato kao najčešći oblik ispoljavanja nasilja u porodici. Prema tome, svi ostali oblici ispoljavanja nasilja u porodici, kao što su nasilje nad djecom, nasilje djece nad roditeljima, nasilje nad starijim osobama u porodici potpadaju van okvira ove tipologije.

Istraživanjima je utvrđeno nekoliko tipova nasilnih veza između partnera u bračnoj ili vanbračnoj zajednici (odnosno partnera koji su članovi porodice u smislu odgovarajuće zakonske definicije porodice). U tabeli u nastavku su prikazane tri vrste nasilja u porodici koje se dešava između bračnih supružnika i osoba koje žive u vanbračnoj zajednici. Isto tako, tabela sadrži kratke opise glavnih karakteristika ove tri vrste nasilja, na osnovu kojih se uočava razlika između tri vrste nasilja:

- koji je cilj ili motiv nasilja među bračnim ili vanbračnim partnerima;
- koja je najvažnija karakteristika nasilja koju bračni ili vanbračni partneri koriste (odnosno da li postoji mehanizam kontrolirajućeg ponašanja);
- tko je počinitelj nasilja;
- kakva je učestalost nasilja ; i
- koliko je nasilje ozbiljno.

Ono što mi podrazumijevamo pod nasiljem u porodici, koje se dešava među članovima porodice, obično spada u prvu kategoriju: **zlostavljanje**. Ovaj oblik nasilja u porodici karakteriziraju moć i kontrola koju jedna osoba ima nad drugom (*vidi potpoglavlje o točku moći i kontrole u nastavku*). Zlostavljanje je izuzetno ozbiljno, ali je važno znati da ga u mnogim slučajevima ne karakterizira i visok nivo *fizičkog* nasilja. Umjesto toga, počinitelj može koristiti prijetnje i prisilu da bi žrtvu zlostavljao i ograničio njenu ili njegovu slobodu.

Žrtve zlostavljanja ponekad vrše izolirana ali izuzetno nasilna djela kako bi pobjegle svojim zlostavljačima ili zaštitile sebe ili druge članove porodice u situacijama opasnim po život. To je **nasilni otpor**, drugi oblik nasilja u tipologiji. U ovim slučajevima, žrtva je možda počinila krivično djelo, ali činjenica da je svakodnevno zlostavljana i/ili se nalazila u situaciji koja je potencijalno opasna po život treba se cijeliti kao značajna olakšavajuća okolnost. Važno je prepoznati da su počinitelji/ce nasilnog otpora i osobe koje od njih zavise i sami pod rizikom od daljeg nasilja.

Treća vrsta nasilja je **situacijsko nasilje među partnerima**. Ono uključuje svakodnevne svađe koje postanu nasilne, ali nijedna osoba ne dominira u vezi. Povremeno dođe do ozbiljnih povreda, ali ne postoji obrazac moći i kontrole. Advokati odbrane su općenito skloni omalovažavanju zlostavljanja tako što ga nazivaju situacijskim nasiljem među partnerima.

Tabela 1: Johnsonova tipologija kontrole u nasilnim partnerskim (bračnim i vanbračnim) odnosima⁵

Vrsta nasilja	Zlostavljanje (sistematsko nasilje u porodici)	Nasilni otpor	Situacijsko nasilje među partnerima
Cilj	Kontrola nad vezom	Izbjeći zlostavljanje	Da se "pobijedi", da se zadobije pažnja ili da se "poravnaju računi"
Najvažnija karakteristika	Ponovljeno nasilje ili jednokratni nasilni čin koristi se kao trajna prijetnja u cilju održavanja kontrole	Žrtva reaguje u odbrani ili kao odgovor (odmazda) na zlostavljanje	Do nasilja dolazi kada konfliktna situacija eskalira – završava se kad se sukob riješi
Počinitelj	Samo jedan; dominantna uloga u vezi	Samo jedan; žrtva zlostavljanja	Potencijalno obje strane
Učestalost nasilja	Nasilje je često redovno	Veoma rijetko, obično jednokratno	Obično nije često ili se dešava u kratkim periodima
Ozbiljnost	Žrtve se često boje za vlastiti život, ali stvarno nasilje je možda ograničeno	Može biti izuzetno nasilno	Rijetko je ponašanje opasno po život; ali može biti

Bitno je naglasiti da sve tri vrste nasilja među supružnicima i vanbračnim partnerima (kao oblik nasilja u porodici) iz ove tipologije podležu krivičnom gonjenju. Pored ovoga, u slučajevima kada je utvrđeno da je došlo do nasilnog otpora žrtve prema počiniocu, postupajući tužilac bi u svakom slučaju trebao utvrditi da li postoje okolnosti koje isključuju protivpravnost djela, odnosno krivicu žrtve (slučaj nužne odbrane).

Ova tipologija je naročito važna za tužitelje, zato što izolirani incident nasilja može izgledati relativno beznačajno, kada se posmatra zasebno. Međutim, ako tužitelji rutinski razmatraju da li se dati incident uklapa u širi obrazac moći i kontrole, moće će bolje da pokažu da li je optuženi narušio "mir, fizički integritet ili mentalno zdravlje člana svoje porodice"⁶. Drugim riječima, u takvim slučajevima tužilac može osporiti tvrdnje odbrane da je ono što je optuženi uradio bio "samo jedan šamar" u kontekstu svađe (situacijsko nasilje među partnerima). Osim toga, ako tužilac može pokazati da je u pitanju sistematsko nasilje (zlostavljanje), time će dodatno potkrijepiti upućeni prijedlog ili zahtjev kojim se štiti žrtva i druge osobe koje su možda pod rizikom; npr. prijedlog za izricanje mjere zabrane prema optuženom. Ova tipologija također može predstavljati koristan alat koji tužilac može koristiti u

⁵ Hines, D.A., i Douglas, E.M., "Intimate terrorism by women towards men: Does it exist?" *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research*, 2, br. 3 (jul 2010) 36-56; Johnson, M.P., *A Typology of Domestic Violence*. Boston, MA: Northeastern (2008); i Johnson, M.P., "Types of domestic violence: Research evidence, presentations, Crif-Viff, Montreal (mart 2013).

⁶ Krivični zakon Republike Srpske, "Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici", član 208. stav (1), Službeni glasnik Republike Srpske 49/03, 108/04, 37/06, 70/06; Krivični zakon Federacije BiH, "Nasilje u porodici", član 222. stav 1., Službene novine Federacije BiH 36/03; i Krivični zakon Brčko Distrikta BiH, Nasilje u porodici, član 218., stav 1., Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH 9/13.

toku postupka u situacijama kada posumnja da postoji nerazumijevanje i teškoće u prepoznavanju nasilja u porodici kao obrasca nasilja.

1.2. Točak moći i kontrole⁷

Točak moći i kontrole se odnosi na slučajeve nasilja u porodici koji predstavljaju rodno zasnovano nasilje, odnosno nasilje u porodici koje muškarac vrši nad ženom sa kojom se nalazi u intimnom partnerskom odnosu, tj. bračnom ili vanbračnom odnosu. Iako je točak moći i kontrole namjenjen da prikaže manifestacije rodno zasnovanog nasilja nad ženama, može se isto tako koristiti kao pomoć u opisivanju pojedinačnih radnji izvršenja nasilja u porodici u slučajevima kada je muškarac žrtva nasilja u porodici.⁸ Ipak, kada se pogledaju dostupni podaci iz raznih zemalja inidikativno je da su počinioci nasilja u porodici nad muškarcima u najvećem broju upravo drugi muškarcima.⁹ Bitno je naglasiti da se nasilje u porodici ne dešava isključivo između muškarca i žene. Postoje slučajevi npr. u kojima roditelji zlostavljaju svoju djecu ili obrnuto djeca vrše nasilje nad roditeljima.

Policijski izvještaji i iskazi svjedoka nasilja u porodici najčešće se fokusiraju na fizičko nasilje, jer se ono lakše poima kao krivično djelo. U ovim slučajevima, točak moći i kontrole može pomoći tužiocima i drugim članovima pravosudne zajednice da utvrde da li se incident koji je prvobitno prijavljen uklapa u širi obrazac nasilja, što onda predstavlja zlostavljanje (sistematsko nasilje). Iz perspektive žrtve, psihološke posljedice fizičkog nasilja često su veće od samih povreda. Točak moći i kontrole može biti koristan resurs za tužioce za potrebu opisivanja svih prisutnih radnji izvršenja nasilja u porodici u konkretnom slučaju. Osim toga, točak se može koristiti kao vizuelna pomoć u cilju dokazivanja krivičnog djela nasilja u porodici i ozbiljnosti radnji izvršenja optuženog, u slučajevima kada je žrtva nasilja u porodici osoba ženskog spola.

---

⁷ Različite verzije Točka moći i kontrole dostupne su na: www.theduluthmodel.org/training/wheels.html

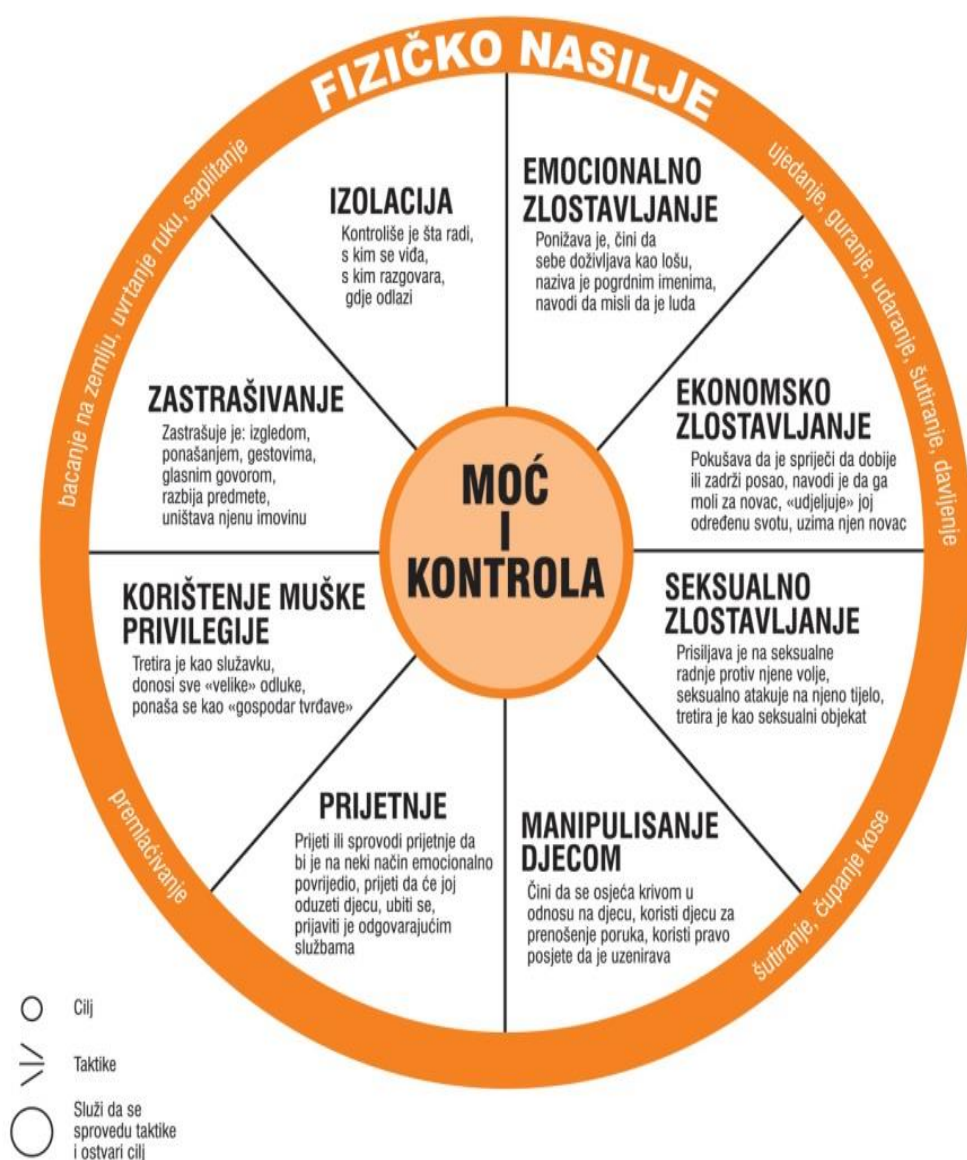
⁸ Iz točka moći i kontrole vidljivo je da je fizičko nasilje samo jedan od oblika nasilja. Npr. prijetnje, zastrašivanje, emocionalno zlostavljanje ne moraju biti praćeni fizičkim nasiljem počinjenim nad muškarcem da bi se radilo o nasilju u porodici.

⁹ Vidi, npr. Watson, Callum, *Preventing and Responding to Sexual and Domestic Violence against Men: a Guidance Note for Security Sector Institutions* (Geneva: DCAF, 2014), str. 22.

Slika 1: Točak moći i kontrole¹⁰

NASILJE NAD ŽENAMA

TOČAK: MOĆ I KONTROLA

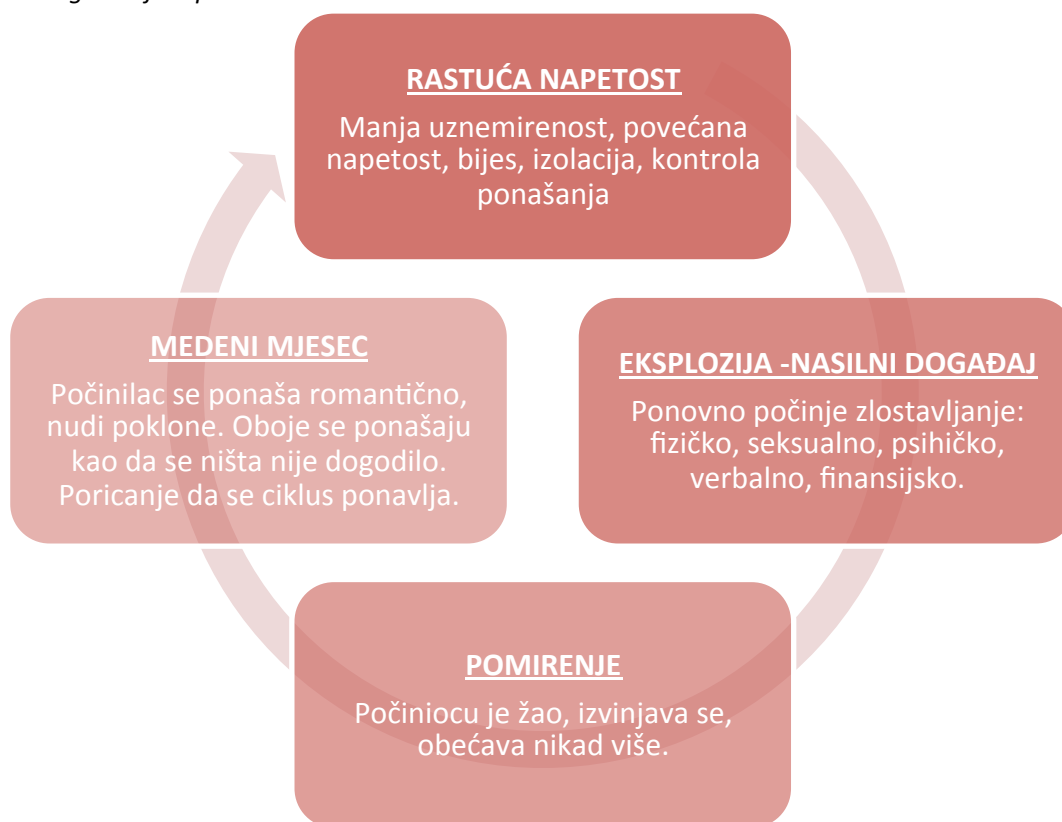
¹⁰ Izradio Domestic Abuse Intervention Project, Duluth, MN, USA.

1.3. Krug nasilja u porodici¹¹

Nisu svi počinioi nasilja u porodici kontinuirano nasilni. Postoje mnogi slučajevi gdje tenzije polako rastu, rezultirajući kratkim periodom teškog nasilja. Nakon toga slijedi period tokom kojeg se nasinik izvinjava, nastojeći odgovoriti žrtvu od odlaska. Međutim, tenzije uskoro počinju ponovo rasti, te se krug ponavlja. Za tužioce je važno da imaju na umu ovaj krug, jer žrtve mogu biti u fazi "medenog mjeseca" u vrijeme kada dođe do suđenja u predmetu. Ona (ili on) će možda biti uvjerena da nasilje pripada prošlosti, i možda neće željeti da svjedoči. Međutim, žrtva koja je u fazi "medenog mjeseca" i dalje je pod rizikom – počinitelj će možda iskoristiti upravo sudski predmet kao izgovor da se vrati kontrolirajućem ponašanju.

Intervencija krivičnog sistema, uz radnje policije na predlaganju izricanja zaštitnih mjera po osnovu Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, predstavlja osnovni način da se prekine krug nasilja. Iz tog razloga u interesu žrtve je - kako bi žrtva dobila satisfakciju kroz krivični postupak - da tužioc i istraju u predmetima nasilja u porodici čak i kada žrtva ne sarađuje ili traži odbacivanje optužbi i ulože maksimalan napor u prikupljanju svih dokaza. U dijagramu je objašnjeno i zašto se kajanje ili period dobrog ponašanja optuženog ne treba cijeniti kao olakšavajuća okolnost. To nikako nije pokazatelj da je krug nasilja prekinut.

Slika 2: Krug nasilja u porodici

¹¹ Prilagodila Mel Flanagan iz Walker, Leonore, *The Battered Woman*, (New York: Harper and Row, 1979); Oakland County Coordinating Council Against Domestic Violence, *The Divorce Handbook* [Online verzija], <http://domesticviolence.org/cycle-of-violence/>

1.4. Uticaj rodnih predrasuda i stereotipa na procesuiranje slučajeva nasilja u porodici

Rodne predrasude se mogu definirati kao "stereotipno razmišljanje o prirodi i ulogama žena i muškaraca [...], te mitovi i zablude o ekonomskoj i društvenoj stvarnosti ženskih i muških života".¹² Iako članovi profesionalne pravne zajednice nastoje postupati jednako i pravično prema ženama i muškarcima, neizbježno je da implicitni¹³ oblici rodnih predrasuda igraju određenu ulogu u sudskoj praksi. Da to nije slučaj, sudske odluke bi jednostavno slijedile obrazac:

Činjenice + zakon = pravna odluka

Znamo da to nije tako, prvo zato što dva tužioca nikada neće napisati identičnu optužnicu, i drugo, kad bi to bio slučaj, sve sudije bi donosile identične odluke i skoro da ne bi bilo potrebe za postojanjem žalbenih sudova. Stoga, subjektivno odlučivanje uvijek igra određenu, ma koliko neznatnu ulogu.

Predrasude i stereotipi se nekako prirodno i "bez razmišljanja" javljaju u našem mozgu, što nam omogućava da donosimo brze odluke na osnovu ranijih iskustava. Oblikuju ih faktori kao što su ranija iskustva, kultura i mediji. Na primjer, ako vidimo lonac na peći, pretpostavljamo da je vreo i pazimo da se ne opečemo. Problemi se javljaju kada ove pretpostavke pretvorimo u negativne prosudbe o drugima. Na primjer, možda mislimo da žene ne mogu (i da stoga ne bi trebale) upravljati avionom, zato što nikada nismo vidjeli jednu pilotkinju.

Stoga je važno da se tužioci zapitaju *kakve* rodne predrasude oni imaju, a ne *da li ih* uopće imaju. Isto važi i za svjedoke, vještake, sudije i advokate sa kojima tužioci rade. Polazeći od pretpostavke da svi mi imamo predrasude, možemo početi da aktivno identificiramo, dovodimo u pitanje i ublažavamo te predrasude, kako bismo osigurali da se zakon primjenjuje pravično i objektivno u najvećoj mogućoj mjeri.

Rodne predrasude i rodni stereotipi u predmetima nasilja u porodici

Mnogi imaju snažno mišljenje o ulogama koje bi muškarci i žene trebali igrati u porodici, ponekad na osnovu kulture, a ponekad zbog ličnih uvjerenja. Stoga ne iznenađuje činjenica da rodne predrasude često utiču na slučajeve nasilja u porodici. Takve predrasude jasno demonstrira činjenica da je većina država kriminalizirala nasilje u porodici tek u dvadesetom stoljeću. U mnogim slučajevima, ono se i dalje ne tretira sa jednakom ozbiljnošću kao druga krivična djela sa sličnim zaprijećenim zakonskim kaznama.¹⁴

Osim toga, i rodni stereotipi mogu uticati na provođenje pravde u predmetima nasilja u porodici. Na primjer, čitav niz prividnih olakšavajućih okolnosti koje advokati odbrane obično navode zasnovan je

---

¹² Schafran, Lynn Hecht, "Planning for Evaluation: Guidelines for Task Forces on Gender Bias in the Courts", Women Judges' Fund For Justice, 1989, p.1.

¹³ "Implicitne predrasude su podsvjesne pretpostavke ili stereotipi o određenim društvenim grupama (rod, rasa, nacionalnost, vjeroispovijest itd.), koje se razvijaju od malih nogu i s vremenom se sve više ukorjenjuju. Dovode do formiranja podsvjesnih stavova, pretpostavki i stereotipa koji utječu na donošenje odluka u svim područjima života." Definicija preuzeta iz: Halilović, Majda et al., Rodne predrasude u primjeni prava: bosanskohercegovački i međunarodni pravni okviri i praksa, Atlantska inicijativa/DCAF, 2017., str. 34-35.

¹⁴ Kelly, Kristin A., *Domestic Violence and the Politics of Privacy* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 2003).

na rodnim stereotipima. One uključuju ideju da su muškarci po prirodi agresivni, te da je stoga do nasilja došlo tokom perioda privremene neuračunljivosti. Navodi se i činjenica da optuženi odgovara stereotipu o cijenjenoj ličnosti muškarca u društvu na osnovu njegovog položaja društvene moći, statusa porodičnog čovjeka i oca, društveno-ekonomskog statusa hranitelja porodice ili "primjerenog ponašanja" predu sudom.¹⁵ Mnoge od navedenih okolnosti bi se u stvari trebale cijeniti kao otežavajuće okolnosti zato što je počinitelj zloupotrijebio svoju poziciju moći u namjeri da nekažnjeno vrši nasilje nad članovima svoje porodice.

Na sličan način, rodne predrasude mogu potkopati iskaze svjedokinja. Od samog početka, kredibilitet svjedokinja se često dovodi u pitanje zbog stereotipa da su žene sklone manipuliranju i da često iznose lažne optužbe. To može biti naročito problematično kod nasilja u porodici, zato što se zbog posljedica traume osobe ne prisjećaju događaja na linearan način, te se određenih detalja mogu sjetiti naknadno. Ovo se može pogrešno shvatiti kao znak da je iskaz lažan.

Osim toga, mnogi imaju stereotipnu predodžbu o tome kako izgleda žrtva nasilja u porodici. Svjedokinje koje se ne ukapaju u ovu predodžbu izložene su strožem ispitivanju tokom svjedočenja.¹⁶ Iz tog razloga, muškarcima koji su žrtve nasilja u porodici može biti vrlo teško da se izbore da ih drugi shvate ozbiljno, naročito ako izgledaju fizički jače od svojih supruga.¹⁷

Stoga je važno da tužioci i druge stručne osobe u krivičnom pravnom sistemu prepoznaju da i oni, kao i svi ostali, imaju implicitne predrasude. U svakoj fazi krivičnog procesa, oni trebaju poduzimati aktivne korake kako bi osigurali da njihova analiza bude zasnovana na objektivnoj analizi činjenica, a ne na njihovim implicitnim predrasudama. Osim toga, tužioci su u dobroj poziciji da preispituju da li su na dokaze koje su im iznijeli svjedoci (uključujući vještake), eksperti, advokati i policija uticale pristrane pretpostavke i rodni stereotipi.

U narednoj tabeli prikazani su primjeri kako rodne predrasude i stereotipi mogu predstavljati prepreke u izvršenju pravde u slučajevima nasilja u porodici u različitim fazama krivičnog postupka.¹⁸

Tabela 2: Primjeri uticaja rodnih predrasuda i stereotipa na preduzimanje radnji u krivičnom postupku

Prijavljivanje	Žrtve ne prijavljuju nasilje u porodici zato što ne znaju da je to krivično djelo ili se plaše da im niko neće vjerovati.
Odgovor	Policija ne evidentira djela nasilja u porodici kao krivična (npr. neposredno ih procesuirala kao prekršaj) – jer nasilje u porodici ne smatra dovoljno ozbiljnim djelom.
Istraga	Iskaz svjedoka je doveden u pitanje ili istražitelji smatraju da je predmet nisko na listi prioriteta. Policija ne provodi u potpunosti sve istražne radnje.
Tužilaštvo	Tužilac ne pristupa procesuiranju slučaja sa svom dužnom pažnjom uslijed ranijih

¹⁵ Nenad Galić i Heather Huhtanen, ed., *Priručnik: Sudska razmatranja slučajeva nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini* (Sarajevo, DCAF, 2014), str. 25-26.

¹⁶ Schafran, Lynn Hecht, "Barriers to Credibility: Understanding and Countering Rape Myths", http://www.nationalguard.mil/Portals/31/Documents/J1/SAPR/SARCVATraining/Barriers_to_Credibility.pdf.

¹⁷ Watson, Callum. *Preventing and Responding to Sexual and Domestic Violence against Men: a Guidance Note for Security Sector Institutions* (Geneva: DCAF, 2014), str. 27.

¹⁸ Prilagođeno iz: Eileen Skinnider, "Handbook on effective prosecution responses to violence against women and girls", *Criminal Justice Handbook Series*, (Beč: Ured ujedinjenih nacija za drogu i kriminal, 2014), str. 29-30.

	negativnih iskustava sa oštećenima u slučajevima nasilja u porodici koje odbijaju svjedočenje.
Suđenje	Vještačenje je pod uticajem rodnih predrasuda. Optuženi je oslobođen optužbi jer je kredibilitet svjedoka doveden u pitanje.
Izricanje kazne	Osuđenom je izrečena neadekvatna krivičnopravna sankcija (npr. neadekvatna ocjena prisutnih otežavajućih i olakšavajućih okolnosti u predmetu koje utiču na odmjeravanje sankcije).

II SPECIFIČNE RADNJE IZVRŠENJA NASILJA U PORODICI

2.1. Davljenje: prepoznavanje radnje i značaj za procesuiranje nasilja u porodici

U kontekstu nasilja u porodici davljenje predstavlja ekstremni vid fizičkog oblika nasilja u porodici i krajnji vid ispoljavanja moći i kontrole počinoca nasilja nad žrtvom. Prilikom davljenja počinilac svojim rukama kontroliše žrtvine udisaje, te na taj način direktno odlučuje o životu i smrti žrtve. Davljenje proizvodi razorne psihološke posljedice po žrtvu, a potencijalno može dovesti do smrtnog ishoda.¹⁹ Problem u pristupu krivičnopravnih aktera kod davljenje javlja se kada policija i tužioci ne prepoznaju da je u određenoj krivičnopravnoj situaciji došlo do davljenja, što je dodatno praćeno sklonošću žrtava da umanjuju obim nasilja kojem su izložene i ne prikazuju nasilje kao davljenje.

Shodno tome, naročito je važno da policija i tužilaštvo kod provođenja istražnih radnji prepoznaju prisustvo davljenja u predmetu nasilja u porodici, kako bi se slučajevi davljenja mogli na odgovarajući način dokumentovati, istražiti i procesuirati. Isto tako, potrebno je voditi računa da se slučajevi davljenja ispravno pravno kvalifikuju i da se u praksi razgraniče krivičnopravne situacije kada npr. davljenje predstavlja jednu od kontinuiranih radnji izvršenja fizičkog nasilja nad bračnim ili vanbračnim partnerom, odnosno element bića djela nasilja u porodici od krivičnopravnih situacija kada npr. davljenje predstavlja pokušaj ubistva koji će se kao takvo djelo i kvalifikovati.

Za potrebu efikasnog vođenja istrage u slučajevima nasilja u porodici u kojima je prisutan element davljenja (ili slučajevima davljenja koji se procesuiraju pod nekom drugom pravnom kvalifikacijom), tokom provođenja istražnih radnji potrebno je dokumentirati šta se desilo i preduzeti naredne korake.²⁰

¹⁹ *Napomena:* Za više informacija o davljenju kao ekstremnom obliku nasilja u porodici vidi: Nenad Galić, ed. „Vodič u postupanju: nasilje u porodici – Dodatak Priručniku za sudska razmatranja slučajeva nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini“, Sarajevo, AI/DCAF, 2016, str. 21-23.

²⁰ Sadržaj modifikovan i prilagođen iz: Alberta Justice and Solicitor General/Alberta Crown Prosecution Service, *Domestic Violence Handbook for Police and Crown Prosecutors in Alberta*, Alberta Justice Communications, 2014, str. 111; i National District Attorneys Association, Women Prosecutors Section, *National Domestic*

- Uzeti izjavu od oštećene:
  - Pitati oštećenu da opiše, u mjeri u kojoj se može sjetiti, svih detalja slučaja: koliko je davljenje percipirano trajalo, kakav je bio način davljenja - dobiti opis mehanizma i intenziteta sile ili pritiska koji je korišten za davljenje, pitati da li je došlo do gubitka svijesti, pitati šta je oštećena uradila da se odbrani, dokumentirati sve vanjske povrede.
- Potražiti svjedoke;
- Dati uputstvo da se izvrši detaljan ljekarski pregled (vanjski i unutrašnji²¹ – vrata i grla) povreda oštećene:
  - Utvrditi da li ima promjena u gutanju, promjena u disanju, promjena u glasu, da li je došlo do promuklosti ili potpunog gubitka glasa, da li ima vidljivih povreda na vratu (modrice je moguće da će se pojaviti tek sutradan i mijenjati će boju), povreda u ustima.
- Prikupiti fizičke dokaze (izuzeti eventualne predmete koji su korišteni u izvršenju davljenja);
- Sačiniti kvalitetnu fotodokumentaciju:
  - Napraviti fotografije čitavog tijela žrtve, kao i fotografije lica i vrata iz blizine, uključujući prednji i zadnji dio i obje strane vrata, te grudni dio;
  - Ukoliko je moguće, ponovo napraviti fotografije 24 ili 48 sati kasnije (ili sve dok su prisutne vidljive povrede).

Pored ovih radnji, u krivičnopravnim situacijama kada postoji davljenje poželjno i korisno bi bilo u fazi istrage da tužilaštvo podnese prijedlog sudu za donošenje naredbe za izvršenje tjelesnog pregleda osumnjičenog. Po pravilu kod davljenja žrtva pruža otpor, te je tom prilikom lako moguće da dođe do povređivanja počinioca. Isto tako, pregled osumnjičenog bi uključivao i DNK analizu, obzirom da se ispod noktiju osumnjičenog mogu naći tragovi DNK kože ili krvi žrtve.

Preduzimanje ovih radnji u konačnici će omogućiti kvalitetno vještačenje na okolnost povreda oštećene i utvrđivanja posljedica od davljenja.

Bitno je naglasiti da je sve gore navedene radnje potrebno preduzeti u mjeri u kojoj je to moguće u skladu sa okolnostima svakog pojedinačnog slučaja, obzirom da u situacijama davljenja prioritet treba biti pružanje hitne medicinske pomoći žrtvi.

2.2. Uhođenje: prepoznavanje radnje i značaj za procesuiranje nasilja u porodici

U kontekstu postojanja mnogobrojnih radnji izvršenja djela nasilja u porodici itekako je značajno da istražitelji i tužiocu prepoznaju radnju uhođenja, a za potrebu sveobuhvatnog i kvalitetnog procesuiranja predmeta nasilja u porodici.

Violence Prosecution Best Practices Guide: White Paper, National District Attorneys Association, Women Prosecutors Section, 2017, str. 21-22.

²¹ Unutrašnji pregled grla je poželjno i korisno obaviti, jer može ukazati na svu opasnost povreda i intenzitet davljenja.

Prema trenutnim zakonskim rješenjima, uhođenje člana porodice je definisano kao radnja nasilja u porodici prema Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici Federacije Bosne i Hercegovine i Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske. U smislu navedenog zakona u RS uhođenje kao pojedinačna radnja nasilja u porodici predstavlja prekršaj koji se procesuiru u prekršajnom postupku u okviru kojeg se mogu izricati odgovarajuće prekršajne sankcije, dok u FBiH predstavlja posebnu radnju nasilja u porodici u smislu navedenog zakona na osnovu kojeg se može tražiti izricanje zaštitnih mjera od strane suda u posebnom postupku za izricanje zaštitnih mjera za nasilje u porodici.

Dalje, prema postojećem Krivičnom zakonu FBiH (čl. 183. st. 3) i Krivičnom zakonu Brčko distrikta BiH (čl. 180. st. 3) uhođenje kao radnja izvršenja može predstavljati element bića kvalifikovanog oblika djela „ugrožavanje sigurnosti“ koje se isključivo može učiniti prema sadašnjem ili bivšem intimnom partneru (kao pasivnom subjektu inkriminacije).²²

Konačno, moguće je da se radnje koje imaju elemente uhođenja pojave kao dio predmeta nasilja u porodici koji se rješava u okviru krivičnog postupka:

- npr. uhođenje kao jedna od više radnji izvršenja nasilja u porodici koje se ponavlja duži vremenski period, te čini dio činjeničnog opisa djela (dispozitiv optužnice); ili
- uhođenje koje ne predstavlja radnju izvršenja nasilja u porodici (element bića djela) koje je predmet krivičnog postupka, ali predstavlja dio utvrđenog šireg konteksta nasilja u porodici (otežavajuća okolnost).

Tužiocima bi trebali razgraničiti između svih krivičnopравnih i prekršajnopравnih oblika koje radnje uhođenja mogu imati (u smislu gore navedenih krivičnih djela i radnji prekršaja) i voditi računa o ovim razlikama za potrebu procesuiranja djela sa elementima uhođenja, a posebno vezano za procesuiranje predmeta nasilja u porodici u kojima je prisutno uhođenje člana porodice.

Za potrebu informisanog i efikasnog procesuiranja slučajeva nasilja u porodici ili drugih odgovarajućih krivičnih djela u kojima je prisutan element uhođenja, ovdje navodimo primjere postupaka i ponašanja koja se podrazumijevaju da postoje kod uhođenja ili se podvode pod uhođenje:²³

- Praćenje žrtve i pojavljivanje na istim mjestima kao i žrtva;
- Slanje neželjenih poklona, pisama, čestitki ili elektronskih poruka;
- Nadziranje žrtvinih telefonskih poziva, korištenja računara ili drugih načina komunikacije;
- Korištenje tehnologije, poput skrivenih kamera ili sistema za globalno pozicioniranje (GPS), kako bi se pratilo kretanje žrtve;
- Vožnja pored ili druženje u blizini kuće, škole ili posla žrtve;

---

²² Zakonska definicija krivičnog djela „ugrožavanje sigurnosti“ glasi: „Ko prikradanjem, učestalim praćenjem ili uznemiravanjem na drugi način ugrožava sigurnost bračnog partnera, osobe s kojom živi u izvanbračnoj zajednici, roditelja svog djeteta ili druge osobe s kojom održava ili je održavao bliske veze kazniće se [...]“. Izvor: čl. 183. st. 3. Krivični zakon Federacije BiH („Službeni glasnik Federacije BiH“, br. 36/03 i dr.); čl. 180. st. 3. Krivični zakon Brčko Distrikta BiH – Prečišćeni tekst („Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH“, br.33/13). Krivični zakon Republike Srpske ne poznaje ovaj kvalifikovani oblik u smislu navedenog delikta.

²³ Sadržaj preuzet i prilagođen iz Resursnog centra za uhođenje (Stalking Resource Center), programa Nacionalnog centra za žrtve kriminala (National Center for Victims of Crime), web stranica: „What is Stalking“. <<https://victimsofcrime.org/our-programs/stalking-resource-center/stalking-information#what>>, pristupljeno 25.05.2017. godine.

- Istraživanje o žrtvi pomoću informacija dobivenih iz javnih arhiva ili internetskih pretraga, pretraživanje po smeću žrtve ili stupanje u kontakt sa prijateljima, porodicom, susjedima ili saradnicima kako bi se došlo do informacija;
- Drugi postupci s namjerom da pronađu, prate, zastraše nekoga.

2.3. Seksualni napad: prepoznavanje radnje u kontekstu nasilja u porodici

Krivično djelo silovanja u braku se izuzetno rijetko procesuiru u praksi, odnosno optužbe za seksualni napad se često isključuju iz predmeta nasilja u porodici.²⁴ Jedan od mogućih razloga za ovo je što je naročito teško prikupiti uvjerljive dokaze o silovanju u braku, jer to podrazumijeva dokazivanje da nije bilo pristanka na spolni odnos. Izazovi u procesuiranju mogu se široko podijeliti na sljedeće četiri teme.

Problemi sa kredibilitetom

Članovi pravosudne zajednice i ostali koji svjedoče pred sudom (npr. vještak) mogu imati unaprijed definirane i rodno pristrane ideje o tome kako se treba ponašati "prava" žrtva seksualnog napada. Kao rezultat, često su svjedoci izloženi intenzivnom preispitivanju vlastitog ponašanja od strane odbrane optuženog (npr. "Da li ste pili?", "Zašto se niste fizički opirali?"), s ciljem uništenja njihovog kredibiliteta.²⁵

To je naročito problematično u slučajevima zlostavljanja kao nasilja u porodici u kojima je sistematično vršeno nasilje i kada često nedostaju drugi dokazi da spolni odnos nije bio dobrovoljan. U tom svjetlu, naročito u slučajevima u kojima je tužilaštvo dokazalo ponašanje optuženog koje podrazumijeva kontrolu i prisilu, tvrdnje odbrane da je spolni odnos bio dobrovoljan ne treba olako prihvatati, jer to ne bi bilo u skladu sa drugim činjenicama u predmetu. Potrebno je "tražiti dokaze o postojanju bar nekog oblika afirmativnog obraćanja ili djelovanja na strani žrtve, umjesto izvođenja zaključaka na osnovu njene pasivnosti ili mirenja sa sudbinom."²⁶

Isto tako, ponekad se dešava da svjedokinja ne spomene seksualni napad kada prijavljuje nasilje u porodici, ili ga ne smatra krivičnim djelom. Na primjer, možda smatra da ako je u prošlosti pristajala na spolni odnos, taj pristanak ne može povući. Kao odgovor na to, bilo bi korisno da tužilac primjenjuje "četiri koraka"²⁷:

1. PITAJTE: "Da li vas je partner ikada prisilio na seksualni odnos kada to niste željeli?"
2. IMENUJTE: Ono što mi opisujete je silovanje/seksualni napad, a to je krivično djelo.
3. ODGOVORITE: Ponudite kontakt informacije organizacije koja pruža pomoć ženama žrtvama nasilja u porodici.

²⁴ OSCE, Krivična odgovornost i sankcioniranje počinitelja nasilja u porodici, OSCE, 2011, str. 63-64.

²⁵ Halilović i Huhtanen, Rod i pravosuđe u Bosni Hercegovini (Sarajevo: AI/DCAF, 2014), str. 80

²⁶ Ibid, str. 81.

²⁷ Parkinson D. i Cowan S. (2008) Raped by a Partner: Nowhere to Go, No-one to Tell. Victoria: Women's Health Goulburn North East.; Jennifer Gentile Long, "Prosecuting Intimate Partner Sexual Assault", The Voice, Vol II, br. 2, American Prosecutors Research Institute, 2008.

4. PROVEDITE POPRATNE AKTIVNOSTI: Provjerite sigurnosno stanje osobe i napravite procjenu sigurnosti.

Utvrđivanje nepostojanja pristanka

Seksualni napad ne znači samo da je "seks krenuo u pogrešnom pravcu"; karakterizira ga nepostojanje uzajamne saglasnosti i brige za žrtvu. Međutim, ono što ponekad zbunjuje je činjenica da je neki par ranije u prošlosti imao seksualne kontakte u okviru zdravog seksualnog odnosa.²⁸ Dok se u istragama i forenzičkom radu u slučaju kada je optuženi neznanac nastoji utvrditi gdje se identitet počinitelja poklapa sa optuženim, a potom da li je došlo do napada, seksualni napad u kontekstu nasilja u porodici podrazumijeva utvrđivanje da li su seksualni odnosi bili *konsenzualni* u datom trenutku.

Za tužilaštvo može biti teško da izvan svake sumnje dokaže da spolni odnos nije bio dobrovoljan, čak i u rijetkim slučajevima kada postoje forenzički ili medicinski dokazi. Međutim, postoji nekoliko drugih vrsta dokaza koji se mogu koristiti za potvrđivanje kredibiliteta svjedoka i kontekstualiziranje postojećih medicinskih dokaza koji ukazuju na to da je došlo do nedobrovoljnog seksualnog kontakta. Na primjer, možda postoje dokazi da je optuženi prijetio svjedokinji ako ne pristane na određene stvari, ili ako ne prekine ili ne zadrži trudnoću.

Forenzički i medicinski dokazi

Forenzički dokazi o seksualnom napadu tradicionalno su fokusirani na utvrđivanje da li je došlo do seksualnog kontakta i, ako jeste, ko je počinitelj. Kako je spomenuto, to obično nije korisno u slučajevima seksualnog nasilja od strane bračnog ili vanbračnog partnera. Nedostatak dokaza ni na koji način ne ukazuje na nepostojanje seksualnog kontakta – naprotiv, seksualno nasilje često ne ostavlja nikakve vidljive tragove ili povrede.²⁹

U idealnom slučaju, prikupljanje dokaza u predmetima seksualnog napada radi se uz istovremenu medicinsku obradu žrtve, kako bi se izbjegla potreba za ljekarskim pregledom i zasebnim forenzičkim pregledom, jer oba mogu biti izuzetno agresivna i neprijatna. Neki od dokaza koji se mogu koristiti za dokazivanje nasilnog seksualnog kontakta su³⁰:

Vrsta	Svrha
Krv (za analizu prisustva droge i alkohola)	Može ukazivati na nemogućnost davanja pristanka
Urin (za analizu prisustva droge i alkohola)	Može ukazivati na nemogućnost davanja pristanka
Povrede vanjskih genitalnih organa (modrice, razderotine, abrazije, otekline, ugrizi, ogrebotine)	Mogu ukazivati na upotrebu sile
Ostaci kože ispod noktiju	Mogu ukazivati na pružanje otpora i dovesti do identifikacije počinitelja
Povrede u području anusa i genitalija (otekline, crvenilo, osjetljivost, razderotine, kontuzije, abrazije, puknuća, modrice, krvarenje vulve, ulaza u vaginu, himena, vagine, grlića materice ili anusa)	Mogu ukazivati na upotrebu sile, penetraciju

²⁸ Huhtanen, Heather, "Sexual assault dynamics", u Attorney General's Sexual Assault Task Force, *Advocacy Manual* (Salem, OR: Oregon Department of Justice, 2007), str. 4-5.

²⁹ Eileen Skinnider, "Handbook on effective prosecution responses to violence against women and girls", *Criminal Justice Handbook Series*, (Beč: Ured ujedinjenih nacija za drogu i kriminal, 2014), str. 105, 107.

³⁰ Ibid, str. 105.

Također je važno da medicinska i forenzička evidencija sadrži informacije o psihičkom stanju žrtve, kao i mišljenja stručnjaka koji su izvršili preglede o vjerovatnom uzroku povreda (npr. oštri predmet, tkanina ili uže).³¹

Psihološko vještačenje

Obzirom na težinu dokazivanja nasilnog seksualnog odnosa u kontekstu bračne ili vanbračne veze, korisno je narediti provođenje psihološkog vještačenja žrtve seksualnog nasilja, koje može ukazati na doživljaj traume. Isto tako, nalaz vještaka može ponuditi mišljenje o genezi odnosa između bračnih ili vanbračnih partnera u dužem vremenskom periodu i kako je došlo do eskalacije intimnog odnosa u seksualno nasilje.

Prevazilaženje stigme i zaštita svjedoka

Procesuiranje seksualnog napada u slučajevima nasilja u porodici bez iskaza svjedoka je naročito teško. Međutim, mnoge žrtve odbijaju da svjedoče jer im je previše neprijatno da na sudu govore o svom seksualnom ponašanju. Osim toga, stvari kao što su sodomija, gubitak djevičanstva (npr. u vanbračnoj zajednici), upotreba alkohola/droge ili trudnoća/abortus može pratiti i određena društvena stigma.³² Stoga je bitno voditi računa da prisutnost seksualnog nasilja kod nasilja u porodici predstavlja potencijalni indikator za tužioca za predlaganje mjere pritvora ili posebnih mjera zabrane ili mjera bezbjednosti za svjedoka.

Mnogi svjedoci se plaše da će im počinitelj nasilja nauditi ako iznesu dokaze – taj strah može biti utemeljen na prethodnom iskustvu. Stoga je važno da krivičnopravni sistem pruži potrebnu zaštitu svjedocima kako bi mogli svjedočiti. Konačno, bitno je napomenuti da je seksualni napad povezan sa povećanim rizikom od smrtnog ishoda u slučajevima nasilja u porodici.³³

---

³¹ Ibid.

³² The Crown Prosecution Services (UK), "Domestic Abuse Prosecution Guidelines for Prosecutors", 2014, str. 9.

³³ *Napomena*: Za više informacija o seksualnom nasilju kao nasilju u porodici vidi: Nenad Galić, ed. „Vodič u postupanju: nasilje u porodici – Dodatak Priručniku za sudska razmatranja slučajeva nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini“, Sarajevo, AI/DCAF, 2016, str. 16-18.

III UNAPRJEĐENJE POLOŽAJA OŠTEĆENE (ŽRTVE NASILJA U PORODICI) U KRIVIČNOM POSTUPKU

3.1. Razumijevanje oštećene: zašto oštećene u predmetu nasilja u porodici odbijaju da svjedoče?

Odbijanje oštećene da svjedoči u predmetu nasilja u porodici protiv optuženog je zakonsko pravo oštećene kao privilegovanog svjedoka, koje oštećene u velikoj mjeri koriste na suđenju (čak i kada su prethodno u fazi istrage dale iskaz u tužilaštvu i podržale krivično gonjenje optuženog). Ovim se onemogućava ili značajno ugrožava mogućnost tužioca za dokazivanje krivice optuženog, obzirom na čest nedostatak drugih neposrednih dokaza u predmetu koji mogu da stoje samostalno na suđenju mimo iskaza oštećene. S druge strane, odbijanje svjedočenja oštećene ne bi se trebalo smatrati znakom njihove manje vjerodostojnosti ili znakom da je nasilje kojem su bile izložene bilo manje teško. Postupajući u skladu sa načelom legaliteta tužilac je još uvijek dužan nastaviti slučaj ukoliko postoje drugi dokazi da je učinjeno krivično djelo; posebno jer to može biti jedini način za okončanje ciklusa nasilja kojem je oštećena izložena.

Postavlja se pitanje u kolikoj mjeri su tužioci upoznati sa razlozima koji stoje iza odluke oštećene, kao privilegovanog svjedoka, da odbije svjedočenje u predmetu nasilja u porodici. Isto tako, često tužioci neće imati dovoljno vremena na raspolaganju ili razvijenog osjećaja da se posvete oštećenoj kako bi uvidjeli zbog čega oštećena odbija, odnosno odustaje od svjedočenja. Pored ovoga, postoje situacije u praksi kada dođe do promjene sudije u predmetu nasilja u porodici tokom suđenja što iziskuje ponavljanje izvođenja dokaznog postupka, odnosno potrebe za ponovnim svjedočenjem oštećene u jednom dužem vremenskom periodu; te je tada posebno moguće da oštećena odustane od svjedočenja.

Radi informisanijeg postupanja tužilaca, u nastavku teksta dati su osnovni razlozi zašto oštećene u predmetu nasilja u porodici odbijaju da svjedoče i koji su to uobičajeni efekti nasilja u porodici na žrtvu (kada je u pitanju nasilje među bračnim/vanbračnim partnerima).³⁴

Zašto žrtve odbijaju da svjedoče/poreknu optužbe /povuku se:

- Iz straha da će doći do dodatnog nasilja ukoliko budu svjedočile;
- Prijećeno je njima ili članovima njihove porodice ukoliko svjedoče; zastrašene su i boje se;
- Iz suosjećanja i traumatske povezanosti sa nasilnicima;
- Žrtve imaju intenzivan osjećaj lojalnosti prema nasilniku;
- Srame se nasilja kojem su izložene;
- Preuzimaju odgovornost za nasilje nad njima;
- Misle da mogu kontrolirati upotrebu nasilja;
- Misle da mogu pomoći nasilniku da se izliječi od vlastite traume koja se prenosi na njih;

³⁴ Sadržaj preuzet od Jerry J. Bowles, PPT: "Postupanje sa žrtvom: zašto žrtve poreknu optužbe i povuku se?", decembar 2015. Predstavljeno na konferenciji *Nove prakse u sudskom razmatranju slučajeva nasilja u porodici*, Sarajevo, BiH, decembar 2015. Sadržaj je nadopunjen preporukama sutkinje Mel Flanagan.

- Analiza troškova i koristi; koristi pretežu u odnosu na rizike;
- Nasilnici ih uvjeravaju da im niko neće vjerovati.

Uobičajeni efekti nasilja u porodici na žrtve:

- Strah od nasilja;
- Poricanje, otuđenje, nedostatak osjećaja;
- Bijes;
- Samookrivljavanje;
- Nepoznavanje pravnih i društvenih opcija;
- Izolacija od prijatelja i porodice;
- Izlaženje na kraj uz pomoć alkohola ili droga;
- Depresija, anksioznost, suicidalne misli;
- Post-traumatski stresni poremećaj (PTSP);
- Upotreba nasilja radi odbrane/odgovora;
- Teškoće u izvršavanju svakodnevnih poslova/zadataka.

Napomena:

Za potpuno razumijevanje zašto žrtve nasilja odbijaju da svjedoče u predmetima nasilja u porodici, između ostaloga, potrebno je konsultovati *krug nasilja u porodici* koji ukazuje da nasilje nije konstantno prisutno između dvoje ljudi koji su u partnerskom odnosu, već da se periodi nasilja smjenjuju sa periodima pomirenja u odnosu. Za više informacija vidi poglavlje: „Krug nasilja u porodici“.

3.2. Intervjuisanje oštećene u predmetu nasilja u porodici

S ciljem uspostavljanja odnosa povjerenja sa oštećenom i uzimanja što kvalitetnijeg iskaza u predmetu nasilja u porodici tužiocima se trebaju u što ranijoj fazi postupka sastati sa oštećenom ili njenim advokatom. U slučajevima nasilja u porodici (a posebno vezano za zlostavljanje) oštećena može biti pod uticajem traume koju je doživjela, te je nužno da tužiocima postupaju sa posebnim obzirom prilikom intervjuisanja oštećene.

„Uputstvo za pripremu za razgovor sa žrtvom:

- Budite spremni da pružite informacije ili da žrtvu uputite na službe za podršku. Napravite popis lokalnih resursa za žrtvu [npr. lokalne organizacije civilnog društva koje pružaju specijalizirane usluge ženama i djeci žrtvama nasilja u porodici].
- Organizirajte prethodni razgovor sa psihologom i upoznajte ga sa predmetnim spisom. Ako je moguće, psiholog bi trebao prisustvovati razgovoru sa žrtvom, [kako bi pružio podršku žrtvi] dok prolazi kroz traumu pričanja o pretrpljenom nasilju.
- Pripremite žrtvu za razgovor tako što ćete joj objasniti njenu ulogu u pravnom postupku. Žrtva najvjerojatnije nije upoznata sa pravnim sistemom. Do trenutka kada se vi sastanete sa [žrtvom], on/a će možda već biti frustrirana jer joj je mnogo osoba postavljalo pitanja lične prirode. Stoga je važno da joj strpljivo objasnite zbog čega je pozvan/a na razgovor. Žrtvu nikada nemojte kriviti, niti osuđivati.
- Objasnite mu/joj krivičnopravni postupak. Dajte mu/joj do znanja da će od trenutnog davanja izjave

do pojavljivanja pred sudom možda proteći značajan vremenski period. Objasnite na koji način će se njegov/njen iskaz koristiti u sudskom postupku, kao i da optuženi može dobiti jedan primjerak iskaza.

- Objasnite proces odbrane i ulogu advokata odbrane. Na taj način se žrtva priprema za teška unakrsna ispitivanja. Odvojite vrijeme da žrtvi unaprijed objasnite da zakonski postupak optuženom omogućava da iznese odbranu i da taj proces zna biti neugodan za žrtvu. Objasnite žrtvi da on/ona može pomoći tužilaštvu da se pripremi za nastup odbrane tako što će tokom tog razgovora ispričati detalje krivičnog djela.
- Odaberite odgovarajuće mjesto za razgovor. U idealnom slučaju, razgovor bi se trebao odvijati u neutralnom okruženju, gdje se žrtva osjeća sigurno i ugodno, i gdje ima privatnost. Razgovor se ne bi trebao voditi u prostoriji za ispitivanja u policijskoj stanici ili tamo gdje počinitelj ima pristup žrtvi.
- Kad razgovarate sa žrtvom, slušajte je i ostavite joj vremena da vam ispriča šta se dogodilo. Žrtve možda treba podsjetiti da one nisu krive za nasilje. Uvijek pitajte žrtvu da li je zabrinuta za svoju sigurnost.“

Izvor: Eileen Skinnider, “Handbook on effective prosecution responses to violence against women and girls”, Criminal Justice Handbook Series, (Beč: Ured ujedinjenih nacija za drogu i kriminal, 2014), str. 50 – 51.

3.3. Korištenje usluga psihologa, odnosno Odjeljenja za podršku svjedocima u tužilaštvu prilikom saslušanja žrtve nasilja u porodici kao svjedoka

Obrazloženje:

U najvećem broju predmeta nasilja u porodici, presudan faktor za uspješno procesuiranje optužnice i dokazivanje krivice optuženog predstavljat će svjedočenje oštećene kao svjedoka. Važno je da tužilaštvo oštećenoj od momenta uspostavljanja prvog kontakta pruži sve bitne informacije o krivičnom postupku kako bi oštećena imala potpunije razumijevanje svoje uloge u postupku, toka i mogućih ishoda postupka. Značajan broj tužilaštava u Bosni i Hercegovini ima uspostavljena odjeljenja za podršku svjedocima u kojima rade psiholozi posvećeni radu sa svjedocima i pružanju psihološke podrške svjedocima. Ukoliko ova odjeljenja nisu formirana u tužilaštvu – kao alternativan pristup - tužiocima mogu zatražiti usluge psihologa iz drugih institucija (npr. sud, centar za socijalni rad) koji su posvećeni svom poslu i voljni pružiti stručnu podršku svjedocima u slučaju potrebe. Ovakva psihološka podrška je posebno značajna za svjedoka-oštećenu u predmetu nasilja u porodici.

Preporuke:

Prilikom saslušanja oštećene-žrtve nasilja u porodici kao svjedoka u prostorijama tužilaštva, potrebno je osigurati prisustvo psihologa (odnosno koristiti resurse Odjeljenja za podršku svjedocima) radi pružanja psihološke podrške oštećenoj, ali i dobijanja kvalitetnijeg iskaza svjedoka i pripreme svjedoka za svjedočenje na glavnom pretresu.

U slučajevima zlostavljanja kao nasilja u porodici postupajući tužilac bi samoinicijativno, a u skladu sa sopstvenom procjenom, trebao angažovati psihologa kada je oštećena nesigurna, zastrašena ili zbunjena. Prije saslušanja oštećene potrebno je omogućiti psihologu da se adekvatno pripremi za saslušanje uvidom u konkretan tužilački spis i dokaze, kao i za prethodni psihološki intervju kako bi se utvrdilo psihološko stanje tog svjedoka.

Tužilaštva koja nemaju uspostavljeno odjeljenje za podršku svjedocima, trebaju preduzeti korake kako bi koristili usluge psihologa koji djeluju u sudu ili centru za socijalni rad; u skladu sa mogućnostima i ostvarenom institucionalnom saradnjom između tužilaštva i drugih pravosudnih institucija ili javnih ustanova koje djeluju na području koje potpada pod nadležnost tužilaštva.

Dobra praksa: Uz poziv koji se upućuje oštećenom-svjedoku za saslušanje u prostorijama tužilaštva, oštećenu informišite o pravu na korištenje usluga Odjeljenja za podršku svjedocima, odnosno usluga psihologa u tužilaštvu. Uz poziv dostavite kontakt telefon psihologa, uz uputstvo oštećenom da po potrebi može koristiti usluge psihologa radi pripreme za saslušanje u tužilaštvu.

3.4. Dodjela oštećenom-svjedoku statusa ugroženog svjedoka ili svjedoka pod prijetnjom: donošenje odluke o procesnim mjerama zaštite za svjedoka

Obrazloženje:

Dodjela oštećenom (žrtvi nasilja u porodici), kao svjedoku, statusa ugroženog svjedoka ili svjedoka pod prijetnjom i donošenje odluke o procesnim mjerama zaštite za svjedoka doprinosi jačanju pretpostavke da oštećena kao lice koje ima status privilegovanog svjedoka neće odbiti da svjedoči na suđenju protiv optuženog u predmetu nasilja u porodici. Isto tako, preduzimanjem svih potrebnih i raspoloživih radnji koje stoje na raspolaganju tužilaštvu, a koje za cilj imaju pružanje zaštite i pomoći žrtvi nasilja u porodici, tužilaštvo postupa u skladu sa standardom dužne pažnje u sprječavanju djela nasilja u porodici i pružanju zaštite žrtvi (obavezujući međunarodnopravni standard).³⁵

Preporuke:

Faza istrage: Tužilaštva koja imaju psihologa trebaju koristiti usluge psihologa kao pomoćni resurs u radu sa svjedokom-oštećenom koji su traumatizirani izvršenjem krivičnog djela i koje treba pripremiti za glavni pretres; posebno da im se pažljivo objasni da imaju pravo odbiti svjedočenje, ali da je u interesu pravde da svjedoče u predmetu nasilja u porodici. Pretpostavka je da će svjedočenje biti kvalitetnije ukoliko se izvrše pripreme u istrazi, odnosno ukoliko psiholog razgovara sa svjedokom-oštećenom.

Kada psiholog u fazi istrage obavi razgovor sa svjedokom-oštećenom potrebno je napraviti procjenu psihološkog stanja oštećene, a vezano za svjedočenje oštećene. Nakon što je psiholog izvršio uvid u

---

³⁵ Vijeće Evrope – Konvencija o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici / Istanbulska konvencija (CETS 210; 2011. god.) *Obaveze država i dužna pažnja:* Član 5, Stav 2. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere da s dužnom pažnjom spriječe, istraže, kazne i osiguraju reparaciju za djela nasilja obuhvaćena ovom konvencijom koja učine akteri koji ne istupaju u ime države.

spis predmeta i obavio razgovor sa svjedokom napraviće se službena zabilješka, u skladu sa kojom tužilac raspolaže stručnom procjenom po kojoj može dalje postupati, odnosno predložiti dodjelu statusa ugroženog svjedoka ili svjedoka pod prijetnjom oštećenoj.

Faza podizanja optužnice: u opravdanim slučajevima, u optužnici treba predložiti da se svjedoku oštećenoj dodjeli status ugroženog svjedoka ili svjedoka pod prijetnjom. Prethodno je potrebno izvršiti timsko vještačenje (vještak neuropsihijatar i psiholog) kako bi se napravila procjena psihičkog stanja oštećene, s ciljem utvrđivanja da li je oštećena traumatizirana izvršenim djelom nasilja u porodici.

Dobra praksa: U optužnici, u opravdanim slučajevima, takođe predložite da psiholog iz Odjela za podršku svjedocima bude prisutan na suđenju vezanom za nasilje u porodici. Na ovaj način upozoravate sud na potrebu prisustva psihologa na glavnom pretresu.

Faza glavnog pretresa: U opravdanim slučajevima, kada se radi o teškim krivičnim djelima (npr. zlostavljanje kao nasilje u porodici) tužilac treba da uputi zahtjev sudu da se oštećenoj kao svjedoku u predmetu nasilja u porodici dodjeli status ugroženog svjedoka ili svjedoka pod prijetnjom.

Primjeri nekih od procesnih mjera zaštite za svjedoka koje bi bile primjerene da se traže u različitim fazama postupka vezanog za nasilje u porodici u skladu sa okolnostima pojedinačnog slučaja su:

- Mjere kojima se smanjuje strah svjedoka kroz izbjegavanje kontakta s optuženim:
  - Na glavnom pretresu - udaljenje optuženog iz sudnice dok svjedok svjedoči; svjedočenje putem tehničkih uređaja za prijenos slike i zvuka.
- Mjere kojima se ograničava izloženost svjedoka psihološkom stresu:
  - Istraga: psihološka podrška za davanje iskaza u tužilaštvu, odnosno psihološka priprema svjedoka u prostorijama tužilaštva neposredno prije davanja iskaza;
  - Glavni pretres: prisustvo psihologa kao podrška svjedoku;
  - Podrška nakon svjedočenja: razgovor psihologa sa svjedokom i psihološka pomoć.

3.5. Informisanje oštećene o organizacijama civilnog društva, odnosno ustanovama socijalne zaštite koje pružaju specijalizovane usluge podrške žrtvama nasilja u porodici

Obrazloženje:

Radi pružanja korisnih informacija žrtvama nasilja u porodici o postojećim specijalizovanim uslugama podrške koje im stoje na raspolaganju u određenoj lokalnoj zajednici – poželjno bi bilo da tužilac koji postupa u predmetu nasilja u porodici raspolaže informacijama o uslugama podrške vezane za nasilje u porodici koje pružaju odgovarajuće organizacije civilnog društva ili javne ustanove socijalne zaštite (centri za socijalni rad) u lokalnoj zajednici. Usluge podrške se mogu odnositi na: smještaj u sigurnu

kuću za žene i djecu žrtve nasilja u porodici, psihosocijalnu podršku, besplatnu pravnu pomoć ili pravno savjetovanje.

Preporuka:

U predmetu nasilja u porodici u kojem je oštećena osoba ženskog pola, tužiocima će prema potrebi informisati oštećenu o djelovanju odgovarajuće organizacije civilnog društva ili javne ustanove u lokalnoj sredini koja pruža specijalizovane usluge podrške ženama žrtvama nasilja u porodici.

Listu organizacija civilnog društva u Bosni i Hercegovini koje pružaju specijalizovane usluge podrške za žene (i djecu) žrtve nasilja u porodici:

1. **Banja Luka: Fondacija Udružene žene Banja Luka**, usluga –smještaj u sigurnu kuću, pravno savjetovanje, psihosocijalno savjetovanje; kontakt podaci - tel: 051 462 146, e-mail: office@unitedwomenbl.org
2. **Bihać: Žene sa Une**, usluga –smještaj u sigurnu kuću, pravno savjetovanje, psihosocijalno savjetovanje; kontakt podaci - tel: 037 220 855, e-mail: zena-una@bih.net.ba
3. **Bijeljina: Fondacija Lara Bijeljina**, usluga –smještaj u sigurnu kuću, pravno savjetovanje, psihosocijalno savjetovanje; kontakt podaci - tel: 055 290 570, e-mail: ngo.lara@teol.net
4. **Modriča: Budućnost**, usluga –smještaj u sigurnu kuću, pravno savjetovanje, psihosocijalno savjetovanje; kontakt podaci - tel: 053 820 700, e-mail: gocalg@gmail.com
5. **Mostar: Žena BiH**, usluga –smještaj u sigurnu kuću, pravno savjetovanje, psihosocijalno savjetovanje; kontakt podaci - tel: 036 550 339, e-mail: zenabih@bih.net.ba
6. **Sarajevo: Fondacija lokalne demokratije**, usluga –smještaj u sigurnu kuću, besplatna pravna pomoć, psihosocijalno savjetovanje; kontakt podaci - tel: 033 237 240 (sigurna kuća), 033 570 560 (pravna pomoć), e-mail: shelters.1@bih.net.ba
7. **Tuzla: Vive žene**, usluga –smještaj u sigurnu kuću, pravno savjetovanje, psihosocijalno savjetovanje; kontakt podaci - tel: 035 224 310, e-mail: vivezene@bih.net.ba
8. **Zenica: Centar za pravnu pomoć ženama**, usluga -besplatna pravna pomoć; kontakt podaci - tel: 032 402 049, e-mail: czppzz@gmail.com
9. **Zenica: Medica**, usluga –smještaj u sigurnu kuću, pravno savjetovanje, psihosocijalno savjetovanje; kontakt podaci - tel: 032 463 920 (psihološko i pravno savjetovanište), e-mail: medica1@bih.net.ba

Centar za socijalni rad koji pruža uslugu sigurnog smještaja ženama i djeci žrtvama nasilja u porodici:

1. **Jajce: Centar za socijalni rad Jajce**, kontakt podaci - tel: 030 654 105 , e-mail: czsrjajce@yahoo.com

Napomena:

Kao što je ranije navedeno, žene nisu jedine koje mogu biti oštećene izvršenjem ovog djela, te samim tim biti u potrebi za uslugama koje su dostupne u njihovoj lokalnoj zajednici. Na primjer, možda postoje psiholozi koji su specijalizirani za pružanje podrške muškarcima žrtvama traume; organizacije koje pružaju podršku djeci u ranjivim situacijama ili omladinske organizacije koje mogu podržati starije maloljetnike koji su izloženi nasilju. Osim toga, mogu postojati udruženja koja pružaju usluge žrtvama koje se identifikuju sa nekom manjinskom grupom. Dok ženske nevladine organizacije

obično ne pružaju podršku muškarcima (ili djeci), često imaju informacije o pojedincima ili organizacijama koje to čine.

Iako tužioci nisu obavezni preduzimati ove radnje, ovakav pristup može dramatično poboljšati iskustvo oštećenih lica sa odgovorom krivičnog sistema na nasilje u porodici, kao i poboljšati šanse za budućom saradnjom žrtava nasilja u porodici s policijom i tužilaštvom.

IV POSTUPANJE TUŽILACA U PREDMETU NASILJA U PORODICI: OPŠTE RADNJE

4.1. Standard postupanja u predmetu nasilja u porodici: bez neopravdanog odgađanja

Obrazloženje:

Konvencija Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici - Istanbulska konvencija³⁶, koja je obavezujuća za Bosnu i Hercegovinu, kao obavezujući standard postupanja tužilaštava u predmetima nasilja u porodici nalaže postupanje bez neopravdanog odgađanja. Primjena ovog standarda dovodi do brže progresije predmeta kroz krivičnopravni sistem, te shodno tome i bržeg ishoda krivičnog postupka - čime se neposredno doprinosi poboljšanju položaja oštećene u postupku jer se utiče na mogućnost bržeg postizanja zaštite i satisfakcije žrtve (kao svrhe kažnjavanja). S druge strane, neažurno postupanje krivičnopravnih subjekata u predmetima nasilja u porodici koje dovodi do brojnih odlaganja i odugovlačenja postupka može proizvesti efekte daljnje viktimizacije žrtava nasilja u porodici, obzirom na njihovu uzastopnu izloženost kompleksnostima krivičnog postupka i jačanje sumnje i nesigurnosti u dobijanje zaštite i satisfakcije.

Preporuka:

U okviru organizacije rada u tužilaštvima, potrebno je uvesti opšte povećanje ažurnosti u postupanju tužilaca na predmetima nasilja u porodici. Shodno tome, tužioci trebaju voditi računa da u predmetu nasilja u porodici postupaju bez neopravdanog odgađanja. Ovo se posebno odnosi na podizanje optužnice nakon provedenih istražnih radnji pod nadzorom tužilaštva i zastupanje optužnice na sudu.

Dobra praksa: Postoje različite prakse postupanja sudova u BiH u vezi sa održavanjem glavnog pretresa: određeni sudovi prvo zakazivanje glavnog pretresa nazivaju uvodnim izlaganjem, te onda idu sa zakazivanjem ročišta na kojima se izvode dokazi; dok drugi sudovi prilikom prvog zakazivanja

---

³⁶ Vijeće Evrope: Istanbulska konvencija (CETS 210, 2011. godina); član 49. „Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi osigurale da se istrage i sudski postupci za sve vidove nasilja obuhvaćene Konvencijom provode bez neopravdanog odgađanja.“

glavnog pretresa otvaraju dokazni postupak. U predmetima nasilja u porodici, zaštita i satisfakcija žrtve trebala bi biti od posebnog interesa u postupku, te je stoga glavni pretres potrebno provesti što efikasnije. *S ciljem ažurnijeg postupanja u predmetima nasilja u porodici, u okviru nadležnosti tužioca, ukažite sudu na potrebu grupisanja dokaza i koncentraciju izvođenja dokaza na glavnom pretresu.*

Sistemske preporuke:

Potrebno je da rukovodstva tužilaštava podrže standard hitnog postupanja u predmetima nasilja u porodici kako bi isti zaživio u praksi. Korisno bi bilo donošenje obaveznih instrukcija u pogledu hitnog postupanja (odnosno postupanja bez neopravdanog odgađanja) u predmetima nasilja u porodici glavnog federalnog tužioca, odnosno glavnog republičkog tužioca prema glavnim kantonalnim tužiocima, odnosno glavnim okružnim tužiocima; te dalje glavnih kantonalnih/glavnih okružnih prema kantonalnim/okružnim tužiocima u pojedinačnim tužilaštvima.

Korisno bi bilo uvođenje odgovarajućeg rješenja (npr. izmjena zakona, prijedlog Visokog sudskog i tužilačkog vijeća BiH nadležnim ministarstvima) koje se ogleda u skraćivanju rokova obavještanja tužioca od ovlaštenih službenih lica o činjenju krivičnih djela nasilja u porodici: da se u svim predmetima nasilja u porodici (ne samo za djela sa zaprećenom kaznom zatvora preko pet godina zatvora) uvede dužnost hitnog obavještanja („obavijestiti odmah“).

4.2. Organizacija rada u tužilaštvu na zastupanju optužnica za nasilje u porodici

Obrazloženje:

U tužilaštvima u BiH – posebno kada se radi o većim tužilaštvima – rijetke su situacije da jedan te isti tužilac provodi postupak u predmetu nasilja u porodici od vremena počinjenja djela do presuđenja (od početka do kraja postupka); odnosno rijetko je prisustvo tzv. „vertikalnog“ zastupanja optužnice u predmetu nasilja u porodici. Kao posljedica ovoga, moguće je da tužioci koji postupaju u različitim fazama postupka (npr. dežurni tužilac koji nadgleda provođenje istražnih radnji, tužilac koji piše optužnicu i zastupa je na glavnom pretresu, tužilac koji učestvuje na ročištu na kojem se izvode pojedinačne radnje dokazivanja, tužilac koji preduzima radnje u postupku po žalbi) preduzimaju neujednačene radnje i donose različite odluke, npr. u vezi sa tumačenjem činjenica i ocjenom dokaza. S druge strane, obzirom da u većini slučajeva ne postoji specijalizacija tužilaca za rad na predmetima nasilja u porodici, isto tako je moguće da različiti tužioci koji postupaju u istom predmetu ispoljavaju različito razumijevanje prirode nasilja u porodici kada se isto ispoljava kao oblik rodno zasnovanog nasilja i uopšte različito poznavanje pravnih standarda u oblasti zaštite od nasilja u porodici i zaštite ljudskih prava žena. U praksi, ovakvo stanje može dovesti i problem se javlja kada dođe do nejednake primjene zakonskih propisa i uopšte propusta u krivičnom gonjenju počilaca krivičnog djela nasilja u porodici.

Preporuke:

Praksa rada u „manjim“ tužilaštvima: u mjeri u kojoj je to moguće potrebno je osigurati „vertikalno“ krivično gonjenje u predmetima nasilja u porodici, odnosno zastupanje optužnice u predmetu nasilja u porodici u svim fazama krivičnog postupka od strane istog tužioca.

Praksa rada u „većim“ tužilaštvima: u mjeri u kojoj je to moguće potrebno je unutar tužilaštva osigurati efikasnu internu koordinaciju i razmjenu informacija o predmetu nasilja u porodici između tužioca čiji je predmet i tužioca (tužilaca) koji postupaju u predmetu u različitim fazama krivičnog postupka. Ovo podrazumijeva da tužilac čiji je predmet nasilja u porodici u fazi suđenja prati predmet koji zadužuje neki drugi tužilac u održavanju zakazanog pretresa, uzima zapisnik sa glavnih pretresa i daje instrukcije o postupanju.

4.3. Podnošenje imovinskopravnog zahtjeva za naknadu štete oštećenoj: prikupljanje dokaza o nanesej šteti

Obrazloženje:

Po pravilu oštećene kao žrtve nasilja u porodici upućuju se da imovinskopravni zahtjev za naknadu štete ostvaruju u parničnom postupku.³⁷ Ali, obzirom na stručnu pomoć tužioca koji treba da prikuplja dokaze o nanesej šteti, žrtvama nasilja u porodici bi trebalo biti lakše ostvariti imovinskopravni zahtjev u okviru krivičnog postupka. U parnici žrtve se nalaze u težoj poziciji u odnosu na krivični postupak jer po pravilu nemaju stručnu pomoć i prepuštene su same sebi; te mogu trpiti dodatnu traumu, viktimizaciju i ekonomske troškove. Nije zapravo poznato u kojoj mjeri žrtve nasilja u porodici pokreću parnični postupak za naknadu štete nakon završetka krivičnog postupka. Pretpostavka je da žrtve izuzetno rijetko pokreću parnični postupak za nadoknadu štete. Ovo dovodi do posljedice da žrtvama nasilja u porodici nije obezbjeđena kompenzacija za štetu koju su pretrpili.

S druge strane, tužiocima je stavljeno u obavezu da se staraju o imovinskopravnom zahtjevu oštećene i da su dužni prikupljati dokaze o imovinskopravnom zahtjevu. S tim u vezi, ispunjavajući svoju obavezu tužilac prilikom saslušanja oštećene kao svjedoka u postupku dužan je oštećenu pitati o imovinskopravnom zahtjevu, odnosno u kojem pravcu će isti biti postavljen³⁸. Postavlja se pitanje u kojoj mjeri tužioci ispunjavaju svoju obavezu; odnosno prikupljaju dokaze o nanesej šteti i u dovoljnoj mjeri konkretizuju iste, a kako bi potkrijepili postavljeni imovinskopravni zahtjev oštećene.³⁹

Preporuke:

---

³⁷ Na osnovu saznanja koja proizilaze iz monitoringa sudskih postupaka u predmetima nasilja u porodici (za više informacija vidi OSCE, Krivična odgovornost i sankcioniranje počinitelja nasilja u porodici), kao i neposrednih razgovora sa brojnim sudijama i tužiocima u okviru projekta „Rod i pravosuđe“ na ovu temu, nameće se zaključak o nepostojanju sudske prakse u bh. pravosuđu o odlučivanju o postavljenom imovinskopravnom zahtjevu oštećene u predmetu nasilja u porodici u krivičnom postupku.

³⁸ U predmetu nasilja u porodici u većini slučajeva radi se o naknadi nematerijalne štete.

³⁹ Sljedeći razlozi u praksi pretežno preovlađuju za nepodizanje optužnica sa postavljenim imovinskopravnim zahtjevom u predmetima nasilja u porodici (prema mišljenju tužilaca koji su izradili priručnik): prilikom utvrđivanja nematerijalne štete dolazi do bitnog odugovlačenja krivičnog postupka; prilikom utvrđivanja nematerijalne štete primjenjuju se pravila parničnog postupka prema kojima tužioci imaju kritički otklon; nadoknada nematerijalne štete je rijetko ostvariva u praksi obzirom na pretpostavljenu nesolventnost optuženog.

U fazi istrage, prije nego oštećena postavi imovinskopravni zahtjev, tužioci bi se trebali uključiti i procijeniti da li je konkretna šteta na strani oštećene materijalna ili nematerijalna.

U fazi istrage, s ciljem dokazivanja nastanka štete i utvrđivanja visine štete, tužioci mogu narediti i provesti vještačenje:

- Kada je u pitanju materijalna šteta po vještaku finansijske struke, kako bi se utvrdila visina štete;
- *Napomena:* Postoji mogućnost, a u skladu sa procjenom tužioca u zavisnosti od okolnosti konkretnog slučaja, da se nematerijalna šteta utvrđuje u fazi istrage. U ovom slučaju, dokazivanje nastanka štete i utvrđivanje visine nematerijalne štete može se provesti po vještaku neuropsihijatru.⁴⁰

Po utvrđenoj šteti i postavljenom imovinskopravnom zahtjevu oštećene, tužioci trebaju podići optužnicu sa podnesenim imovinskopravnim zahtjevom za naknadu štete oštećenoj.

4.4. Uvezivanje prethodnih tužilačkih odluka vezanih za istog osumnjičenog i korištenje ranije pribavljenih dokaza

Preporuke:

U slučajevima kada u tužilaštvu postoje prijave/izvještaji o počinjenom krivičnom djelu nasilja u porodici po kojima je ranije postupano preporučuje se da postupajući tužilac stekne uvid u prethodno donesene „negativne“ tužilačke odluke vezane za istog osumnjičenog. Odnosno, preporučuje se da se prethodno donesena *naredba o neprovođenju istrage* ili *naredba o obustavi istrage* koje se odnose na nasilje u porodici uvezuje sa naknadno (novo)otvorenom istragom povodom nasilja u porodici za istog osumnjičenog i oštećenu.

Isto tako, tužioci trebaju voditi računa o mogućnosti korištenja *ranije pribavljenih dokaza* u sklopu istrage koja je obustavljena u novo otvorenoj istrazi protiv istog osumnjičenog za djelo nasilja u porodici. Kada tužilac donese naredbu o obustavi istrage, postoji mogućnost ponovnog otvaranja istrage ukoliko tužilac dobije nove informacije i dokaze o počinjenom krivičnom djelu. Isto tako, nema prepreka da se korisne informacije, odnosno eventualni dokazi iz predmeta okončanog donošenjem naredbe o neprovođenju istrage za nasilje u porodici koriste u novo otvorenom predmetu, odnosno istrazi za nasilje u porodici protiv istog osumnjičenog.

4.5. Dostavljanje izvoda iz evidencije za osumnjičenog: kaznena, prekršajna i operativna evidencija

---

⁴⁰ Zakoni o krivičnom postupku (FBiH, RS, BD BiH) propisuju da je tužilac dužan prikupiti dokaze o imovinskopravnom zahtjevu u vezi sa krivičnim djelom. Ipak, važno je napomenuti da trenutno ne postoji praksa utvrđivanja nematerijalne štete u vezi sa krivičnim djelom nasilja u porodici.

Obrazloženje:

Tužilaštva u Bosni i Hercegovini primjenjuju različite pristupe kod uvezivanja predmeta i imaju drugačije prakse kod zaprimanja svih relevantnih evidencije vezanih za istog osumnjičenog. Npr. u nekim tužilaštvima postoji praksa da se predmeti po kojima se postupa obavezno uvezuju, te u tom pravcu postoje i obavezne instrukcije glavnih tužilaca, dok u drugim tužilaštvima takva praksa ne postoji. Dalje, u nekim tužilaštvima praksa je da policija uz kaznenu evidenciju za osumnjičeno lice obavezno dostavlja i prekršajnu, kao i operativnu evidenciju za isto lice. U drugim tužilaštvima ne postoji ova obaveza. Važno je za potencijalno sveobuhvatno sagledavanje konteksta predmeta nasilja u porodici i prikupljanje široke dokazne građe da tužilaštvo raspolaže sa relevantnim informacijama iz raspoloživih evidencija za osumnjičenog.

Preporuke - dobra praksa:

- Postupajući tužilac treba obavezno od policije da zatraži dostavljanje *izvoda iz prekršajne evidencije za osumnjičenog*. Ovo je od posebnog značaja jer se, prema trenutnim zakonskim rješenjima, u Republici Srpskoj nasilje u porodici procesuirano i kao prekršaj, dok u Federaciji Bosne i Hercegovine postoji mogućnost da se nasilje u porodici procesuirano kao prekršaj protiv javnog reda i mira.
- Postupajući tužilac treba od policije da zatraži *izvod iz operativne evidencije za osumnjičenog*; odnosno podatak da li je bilo *još kakvih izvještaja* nadležne stanice policije (ili centra javne bezbjednosti) prema tužilaštvu protiv istog osumnjičenog.
- Postupajući tužilac, u skladu sa mogućnostima, treba od policije da zatraži dostavljanje izvještaja da li je osumnjičeni ranije *prijavljivao* za ista ili slična krivična djela.
- Postupajući tužilac treba od pisarnice tužilaštva zatražiti spisak svih postupaka koji su vođeni protiv osumnjičenog lica (uključujući obustave istrage); ukoliko ne postoji praksa uvezivanja predmeta u tužilaštvu preko pisarnice.
- Oštećena može biti glavni izvor saznanja tužiocu da li je ranije bila žrtva nasilja u porodici, te ukoliko jeste tužilac može od oštećene saznati kojim institucijama/organima je ranije prijavljivala nasilje kako bi tužilac preduzeo potrebne službene radnje kontaktiranja ovih institucija s ciljem prikupljanja traženih podataka (ovo je posebno značajno ukoliko stanica policije ne vodi ažuriranu evidenciju ili ne omogućava davanje izvoda iz operativne evidencije).

4.6.a. Provjera izricanja zaštitne mjere za nasilje u porodici u skladu sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici FBiH: uvrštenje u spis predmeta kao dokaz

4.6.b. Provjera izricanja prekršajne sankcije u skladu sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici RS: uvrštenje u spis predmeta kao dokaz

Obrazloženje:

U pojedinim tužilaštvima u BiH uspostavljena je praksa zaprimanja podataka od policijskih uprava: gdje policija uz izvještaj o počinjenom krivičnom djelu nasilja u porodici redovno dostavlja rješenja (prekršajnih odjeljenja) sudova o izrečenim zaštitnim mjerama (FBiH), odnosno prekršajnim sankcijama (RS) protiv prijavljenog lica, u skladu sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici.

Ukoliko u određenom tužilaštvu nije uspostavljena ovakva praksa tužiocima koji formiraju spis predmeta nasilja u porodici mogu izvršiti provjeru u nadležnom sudu prema mjestu prebivališta optuženog da li je sud prema optuženom izrekao trenutno važeću ili raniju *zaštitnu mjeru*, odnosno *prekršajnu sankciju* za nasilje u porodici, u skladu sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici.

Ovakva sudska odluka može se uvrstiti kao dokaz koji potkrepljuje navode optužnice. Naime, postojanje ove pravne činjenice značajno je za informisanje suda o postojanju historijata vršenja nasilja od strane optuženog (posebno kada je nasilje vršeno prema istoj oštećenoj) i potvrdu nasilnog karaktera optuženog. U konačnici, ova informacija može biti od koristi za sud prilikom odmjeravanja krivičnopravne sankcije optuženom u predmetu nasilja u porodici.

Preporuke:

Tužiocima koji postupaju u predmetu nasilja u porodici u Federaciji Bosne i Hercegovine vrše redovne provjere (u nadležnom sudu prema mjestu prebivališta optuženog) da li postoji sudska odluka u postupku za izricanje zaštitne mjere za nasilje u porodici, a kojom je optuženom izrečena zaštitna mjera za nasilje u porodici u skladu sa odredbama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici u FBiH.

Tužiocima koji postupaju u predmetu nasilja u porodici u Republici Srpskoj vrše redovne provjere (u nadležnom sudu prema mjestu prebivališta optuženog) da li postoji sudska odluka u prekršajnom postupku kojom je optuženom izrečena prekršajna sankcija za nasilje u porodici, a u skladu sa odredbama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici u RS.

Tužiocima trebaju voditi računa da ove sudske odluke uvrste u spis predmeta kao dokaz koji potkrepljuje navode optužnice.

Dobra praksa: Od policijske uprave koja je zadužena za nadzor provođenja zaštitne mjere koja je izrečena optuženom za nasilje u porodici zatražite službenu zabilješku o provođenju zaštitne mjere, te po potrebi koristite kao potkrepljujući dokaz.

4.7. Ažuriranje izvoda iz kaznene i prekršajne evidencije optuženog kod protoka dužeg vremenskog perioda između pojedinih faza krivičnog postupka

Obrazloženje:

Praksa pokazuje da u pravilu tužiocima pribavljaju izvod iz kaznene evidencije optuženog u momentu vođenja istrage protiv osumnjičenog. Ipak, postoji mogućnost da od vremena završetka istrage do

vremena podizanja optužnice, te zatim do vremena održavanja glavnog pretresa, dođe do promjene kaznene evidencije optuženog; na osnovu čega prozilazi posljedica da prvobitno priložena evidencija ne pokazuje objektivno stanje stvari po pitanju prethodne kažnjivosti. S druge strane, tužioci izuzetno rijetko pribavljaju izvod iz prekršajne evidencije optuženog u predmetu nasilja u porodici, koja je itekako značajna u kontekstu ovog delikta jer može otkriti prethodno prekršajno kažnjavanje optuženog (RS) ili izricanje zaštitnih mjera za nasilje u porodici prema optuženom (FBiH). Ovo je naročito značajno u predmetima nasilja u porodici, kada postoji mogućnost da se radi o specijalnom povratniku sa prethodno izrečenom krivičnopravnom sankcijom ili mjerom upozorenja, odnosno osobi prema kojoj su izrečene prekršajne sankcije/zaštitne mjere koje nisu registrovane u zvaničnoj evidenciji u momentu provođenja istrage za djelo nasilja u porodici. Ovo predstavlja bitan dokaz koji ukazuje na ličnost optuženog i omogućava izvođenje zaključka o postojanju sklonosti optuženog ka činjenju nasilja u porodici, što je od značaja za sud prilikom odmjeravanja krivičnopravne sankcije.

Preporuke:

Tužioci trebaju voditi računa, u slučajevima kada je duži vremenski period protekao od završetka istrage, da prilikom podizanja optužnice u dokazni materijal predmeta uvrste ažuriran izvod iz kaznene evidencije optuženog i ažuriran izvod iz prekršajne evidencije optuženog vezanu za nasilje u porodici (po osnovu Zakona o zaštiti od nasilja u porodici).

Ukoliko je protekao duži vremenski period od potvrđivanja optužnice u prethodnom postupku do održavanja suđenja, tužioci trebaju iznova provjeriti stanje kaznene evidencije i prekršajne evidencije optuženog i po potrebi priložiti ažuriranu evidenciju za optuženog u dokazni materijal predmeta.

V POSTUPANJE TUŽILACA U PREDMETU NASILJA U PORODICI: FAZE KRIVIČNOG POSTUPKA

5.1. ISTRAGA

5.1.1. Pripremne radnje i procedure prije podizanja optužnice: prikupljanje dokaznog materijala

Obrazloženje:

U predmetima nasilja u porodici u značajnoj mjeri dolazi do odbijanja oštećene-svjedoka (status privilegovanog svjedoka) da svjedoči na sudu ili do izmjene iskaza oštećene na glavnom pretresu. Iako je iskaz oštećene u ovim predmetima najčešće od primarne važnosti za dokazivanje izvršenja djela i predstavlja ključni dokaz, tužiocima trebaju biti spremni da će oštećena kao privilegovani svjedok odbiti svjedočenje, te trebaju preduzeti sve neophodne korake kako bi prikupili sve druge relevantne dokaze. Iz tog razloga od presudnog je značaja – za potrebu kvalitetnog vođenja dokaznog postupka vezanog za nasilje u porodici (prvenstveno u slučajevima fizičkog nasilja) – da policija i tužilaštvo primjenjuju efikasne metode u prikupljanju tzv. materijalnih (objektivnih i subjektivnih) dokaza. Shodno tome, istraga bi trebala biti proaktivna i trebali bi se prikupiti svi materijalni dokazi koji se zateknu na licu mjesta. U mjeri u kojoj je to moguće, trebao bi se obaviti uviđaj na licu mjesta i izuzeti svi sumnjivi tragovi radi vještačenja. U slučajevima fizičkog nasilja žrtva treba da se uputi na fizički pregled s ciljem pribavljanja medicinske dokumentacije o zadobijenim povredama. Isto tako, potrebno je fotografisati zadobijene povrede oštećene (koje pored medicinske dokumentacije mogu biti od pomoći vještaku za vještačenje mehanizma nanošenja povreda). Posebno je bitno sačiniti kvalitetan zapisnik o uviđaju i fotodokumentaciju sa svim zabilježenim činjenicama sa mjesta događaja; identifikovati predmete koji se dovode u vezu s izvršenjem krivičnog djela (npr. pištolj, nož i dr.), te obezbjediti biološke tragove nađene na mjestu događaja (tragovi krvi, kose i sl.)⁴¹.

U nastavku su prikazane detaljne pripremne radnje i procedure koje je potrebno preduzeti prije podizanja optužnice za krivično djelo nasilja u porodici, a u vezi sa prikupljanjem dokaza i procjenom rizika po žrtvu.

Prethodna priprema

Primjer dobre međunarodne prakse: Tužilaštva trebaju sarađivati sa agencijama za provođenje zakona na izradi protokola o tome koji dokazi su potrebni u slučajevima nasilja u porodici. Istražitelji će biti efikasniji, a predmeti uspješniji ako postoji jasno razumijevanje i očekivanja. Najefikasniji metod je da se u svakom slučaju nasilja u porodici koristi standardizirani obrazac u kojem su zastupljena sva pitanja koja se tiču dokaza i procjene rizika.

---

⁴¹ Šaćirović, Edin, „Krivičnopravni i kriminološki aspekti nasilja u porodici“, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, 2012. godina, str. 100.

Procedure prije podizanja optužnice⁴²

A. DOKUMENTOVANJE DOKAZA (radnje preuzima policija /tužilaštvo usmjerava i nadzire):

1. Dokumentujte prisustvo svake osobe na mjestu počinjenja navodnog krivičnog djela.
2. Zabilježiti ime, odnos, dob, veličinu (žrtve i navodnog počinitelja), držanje, povrede (uz saglasnost žrtve), pritužbe na bolove ili psihičke probleme, izgled (trudnoća, pocijepana odjeća, droge ili alkohol). Navedite gdje se nalazilo svako od prisutne djece u vrijeme incidenta.
3. Fotografirajte svaku žrtvu/svjedoka/osumnjičenog, fotografirajte povrede nastale tokom napada ili odbrane: zabilježite i povrede skrivene ispod odjeće ili kose i simptome gušenja ili davljenja. Fotografirajte i sav nered na mjestu počinjenja djela, te polomljenu ili oštećenu imovinu.
4. Uzmite potpunu izjavu od žrtve na privatnom i sigurnom mjestu. Iskažite poštovanje, pažnju, smirenost i strpljenje - ne požurujte žrtvu i ne okrivljujte je za incident.
5. Pitajte za sve ranije nasilne incidente, prijetnje, zastrašivanje, izolaciju ili seksualne kontakte bez pristanka žrtve. Budite spremni da pružite informacije o krivičnom postupku, zaštitnim mjerama i/ili zaštitnim nalogima, dostupnim službama podrške (centru za socijalni rad ili organizacijama civilnog društva koje pružaju specijalizovane usluge pomoći ženama i djeci žrtvama nasilja u porodici), te žrtvi ostavite kontakt informacije za dodatna pitanja ili bojazni. Posavjetujte žrtvu da kontaktira (policiju ili tužioca) ako počinitelj opet pokuša stupiti u kontakt s njom, te ako opet koristi nasilje, prijetnje ili zastrašivanje.
6. Pribavite relevantne medicinske podatke, odnosno medicinsku dokumentaciju o žrtvi.
7. Uzmite izjavu od osumnjičenog, ako je ponudi ili pristane na to. U potpunosti zabilježite sve spontane komentare, priznanja, optužbe, odbrane ili alibije.
  - a. *Napomena:* iako se ovakva izjava osumnjičenog ne može koristiti kao dokaz na sudu (izuzev ukoliko je izjavu osumnjičeni potpisao u prisustvu branioca), ona svakako predstavlja bitnu informaciju koja može biti od pomoći tužiocu u planiranju radnji dokazivanja i dodatnog rasvjetljavanja cjelokupnog konteksta slučaja nasilja u porodici, te procjene rizika po žrtvu.
8. Uzmite izjave od svih drugih svjedoka koji su bili prisutni ili u blizini tokom incidenta, kao i izjave susjeda. Raspitajte se za ranije incidente i relevantne informacije o prošlosti.
9. Prikupite materijalne dokaze na licu mjesta, odnosno sredstva koja su korištena pri izvršenju krivičnog djela, biološke tragove koji će biti dalji predmet vještačenja. Izuzmite svu razderanu, potrganu, krvavu odjeću ili predmete koji su korišteni ili oštećeni tokom incidenta i sve predmete koji su korišteni kao oružje ili za upućivanje prijetnje.
10. U cilju poboljšanja intervencije i procesuiranja slučajeva nasilja u porodici, kad god je to moguće, tužioci trebaju preduzimati uviđaj radi neposrednog opažanja činjenica⁴³ na licu mjesta.

⁴² Materijal izradila sutkinja Mel Flanagan za potrebe priručnika. Sadržaj je naknadno revidiran od strane radne grupe tužilaca i prilagođen kontekstu BiH.

Dodatne radnje (preduzima tužilaštvo):

11. Razmotrite ishod svih ranijih prijava.
12. Obavijestite žrtvu o datumu sudskih ročišta i njihovoj svrsi.
13. Procesuirajte slučaj što je brže moguće, odnosno bez nepotrebnog odlaganja.

B. PROCJENA RIZIKA (vrši policija i tužilaštvo):

1. Provjerite ima li oružja ili opasnog oruđa u kući, da li osumnjičeni ima pristup oružju/oruđu na drugom mjestu, i/ili da li je prijetio da će upotrijebiti oružje/oruđe. Pronađite svo oružje/oruđe koje je korišteno ili za koje je osumnjičeni prijetio da će ga upotrijebiti.
2. Pitajte da li su strane odnedavno rastavljene ili su se namjeravali rastati i pažljivo razmotrite njen nivo straha od budućih napada ili incidenata.
3. Utvrdite da li je osumnjičeni:
  - a. ranije bio nasilan i/ili prijetio žrtvi ili drugima?
  - b. ikada prijetio da će ubiti žrtvu, sebe ili nekog drugog?
  - c. ikada davio ili gušio žrtvu ili nekog drugog? Prijetio da će to uraditi?
  - d. ikada žrtvu ili nekog drugog prisilio na seksualni kontakt?
  - e. ima probleme sa mentalnim zdravljem ili emocionalne probleme?
  - f. ranije osuđivan ili se vodi krivični, odnosno prekršajni postupak protiv njega/nje?
  - g. zloupotrebljava droge ili alkohol?
4. Procijenite opcije predlaganja pritvora (do suđenja) ili produženja izrečene mjere. Razmotrite sve navedene faktore rizika, prirodu djela i opasnost po žrtvu i zajednicu.
5. Kada je rizik značajan zatražite pritvor za osumnjičenog - kada su ispunjeni zakonom predviđeni uslovi.
6. Kada osumnjičeni bude pušten na slobodu, potrebno je razmotriti mogućnost predlaganja odgovarajuće mjere zabrane.

C. PRIKUPITE DODATNE DOKAZE:

1. Pribavite svu relevantnu komunikaciju između osumnjičenog i žrtve i eventualno trećih lica (npr. SMS poruke, email, društvene mreže).
2. Provjerite da li postoje zaštitne mjere, ranija evidencija o žrtvi, svjedocima ili izvršiocu, ili uslovne osude koje su još na snazi.

5.1.2. Uzimanje izjava od svjedoka

---

⁴³ Npr. prisustvo djece, razbacani predmeti, razbijeni predmeti, prisustvo povreda kod oštećene, ponašanje osumnjičenog.

a. Vođenje razgovora i uzimanje izjave od oštećene-svjedoka

Tužilac treba uzeti detaljnu izjavu od oštećene; koja uključuje ispitivanje na okolnosti ranijeg nasilja, kako bi se ispitaio obim nasilja od strane osumnjičenog i kako bi se navodi oštećene mogli provjeriti kroz prikupljene materijalne dokaze. Imajte na umu da mnoge žrtve fizičkog nasilja također mogu biti seksualno zlostavljane, ali to ne prijavljuju, osim ukoliko nisu posebno upitane; dijelom zato što nisu svjesne da je bračno silovanje zločin (*vidi poglavlje 2.3. o seksualnom napadu*).

Napomena: za više informacija o uzimanju izjave od oštećene vidi poglavlje 3.2.

b. Vođenje razgovora sa osumnjičenim

U skladu sa pravom na odbranu koje osumnjičeni ima, tužilac treba osumnjičenom pružiti mogućnost da iznese sopstvenu verziju događaja i tu verziju treba provjeriti kroz prikupljene druge dokaze.

c. Vođenje razgovora sa djetetom

Procedure vođenja razgovora sa djetetom su jasno definisane Zakonom o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku. Ipak, u vezi sa ovom temom bitno je naglasiti – obzirom da se razgovor sa djetetom može obaviti maksimalno dva puta - da je nužno da se tužilac dobro pripremi za obavljanje intervjua sa djetetom i jasno definiše koji cilj želi postići.

d. Uzimanje izjave od komšija, kao tzv. svjedoka „po čuvenju“

„Neophodno je da se u kriminalističko-operativnom radu od strane policije, ispitaju sve moguće lokacije i položaji da li se i odakle nešto moglo čuti, jer se nerijetko u velikim stambenim zgradama sa slabom zvučnom izolacijom može čuti vriska, galama i udaranje.“⁴⁴ Potrebno je da policija na mjestu događaja utvrdi sve komšije koji su čuli galamu i udarce u vezi sa konkretnim slučajem nasilja u porodici, koje tužilaštvo zatim može koristiti kao tzv. svjedoke „po čuvenju“.

e. Uzimanje izjave od policijskih službenika koji su došli na intervenciju za nasilje u porodici

Neophodno je kao svjedoke saslušati i policijske službenike koji su prvi došli na intervenciju kako bi podijelili sva relevantna zapažanja; npr. u kakvom je stanju bila oštećena, kako se ponašao osumnjičeni, da li je osumnjičeni upućivao prijetnje oštećenoj, kakva je bila reakcija prisutne djece i dr.

5.1.3. Razmatranje svih raspoloživih dokaza i pratećeg materijala

Prilikom razmatranja dokaznog materijala izuzetno je bitno da se sagleda *cjelokupan kontekst* (tj. šira slika) slučaja nasilja u porodici: za valjanu ocjenu dokaza i u konačnici pripremu najbolje moguće optužnice u vezi sa nasiljem u porodici. Isto tako, posmatranjem cjelokupne slike predmeta, a ne pojedinačnih činjenica odvojeno jednih od drugih, izbjegava se mogućnost dovođenja u zabludu; što je posebno značajno kod razlikovanja radnje nasilja koja predstavlja čin nasilnog otpora od

---

⁴⁴ Edin Šaćirović, „Krivičnopravni i kriminološki aspekti nasilja u porodici“, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, mag. teza, 2012. godina, str. 101.

zlostavljanja⁴⁵, odnosno prepoznavanja i odgovarajućeg kvalifikovanja radnje nužne odbrane u kontekstu obostrane prijave za nasilje u porodici.

Za potrebu razmatranja, odnosno ocjenu dokaznog materijala tužiocima od pomoći mogu biti teorijske konstrukcije vezane za nasilje u porodici koje su obrađene u uvodnom dijelu priručnika (npr. točak moći i kontrole, tipologija nasilja u porodici i ciklus nasilja u porodici - a kada je u pitanju nasilje među supružnicima ili vanbračnim partnerima). Npr. u predmetima nasilja u porodici značajno je da tužilac utvrdi obim samog nasilja, kontinuitet radnji izvršenja osumnjičenog, da li je oštećena i ranije bila žrtva nasilja u porodici. U tom pravcu se mogu koristiti i gore navedene teorijske konstrukcije. Npr. bitno je razgraničiti da li je u konkretnom slučaju u pitanju nasilje u porodici kao zlostavljanje koje traje duži vremenski period ili je u pitanju tzv. incidentna radnja koja ima karakteristike situacijskog nasilja između članova porodice – u čemu *tipologija nasilja u porodici* može biti od pomoći. Isto tako, *točak moći i kontrole* može biti od pomoći da se sve radnje nasilja u porodici koje su prisutne u konkretnom slučaju u skladu sa dokazima posebno imenuju, obrazlože i dodatno kontekstualiziraju na način da se dovedu u međusobnu vezu jedne s drugima.

5.1.4. Proučavanje zakonskih i blanketnih propisa (uključujući međunarodno-pravne standarde)

Pored proučavanja relevantnih odredbi iz odgovarajućeg krivičnog zakona (FBiH, RS, BD BiH) korisno je da tužioci prilikom pripreme konsultuju sadržaj obavezujućih međunarodno-pravnih standarda; a prije svega odgovarajuće odredbe Konvencije o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici Vijeća Evrope⁴⁶ – tzv. Istanbulske konvencije, koju je Bosna i Hercegovina ratifikovala 2013. godine i koja je stupila na snagu.

Nema prepreka da tužioci koriste Istanbulsku konvenciju u radu na predmetima nasilja u porodici kao dodatnu argumentaciju za potkrepljivanje svojih navoda prilikom npr. pisanja optužnice, prilikom davanja završne riječi ili za potrebu pisanja žalbe na presudu; odnosno da se pozivaju na odgovarajuća pravna načela i standarde iz konvencije. Ovdje napominjemo da su odgovarajući standardi iz konvencije navedeni u dijelovima priručnika koji se dotiču korespondentnih tema koje ovi standardi pokrivaju; a koji mogu informirati praksu tužilaca u radu na predmetima nasilja u porodici.⁴⁷

5.1.5. Pritvor i mjere zabrane – opravdanost predlaganja

Preporuke:

U slučajevima kada su ispunjeni zakonski predviđeni razlozi za određivanje pritvora koje tužilaštvo može dokazati potrebno je uputiti prijedlog sudu za određivanje pritvora za osumnjičenog u

⁴⁵ Vidi *tipologiju nasilja u porodici* u uvodnom dijelu priručnika.

⁴⁶ Vijeće Evrope, Konvencija o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (CETS 210, 2011. godina), („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine – Međunarodni ugovori“, br. 19/2013).

⁴⁷ *Napomena:* priručnikom se ne zagovara direktna primjena odredbi iz Istanbulske konvencije u radu tužilaštava na predmetima nasilja u porodici.

predmetu nasilja u porodici. Opravdano je predložiti određivanje pritvora kada je osumnjičeni specijalni povratnik u izvršenju djela nasilja u porodici, odnosno povratnik u izvršenju djela nasilnog karaktera.

Obzirom da je pritvor mjera koja se primjenjuje subsidiarno, odnosno isključivo u situacijama kada se ne mogu primijeniti neke blaže mjere za obezbjeđenje prisustva osumnjičenog/optuženog, opravdano bi bilo da se prijedlog za određivanje pritvora sudu postavi alternativno sa određivanjem mjera zabrane.

Dobra praksa: Prijedlog za određivanje pritvora postavite alternativno sa određivanjem odgovarajuće mjere zabrane osumnjičenom/optuženom; odnosno u prijedlogu navedite da ukoliko sud ne prihvati prijedlog za određivanje pritvora da odredi jednu od mjera zabrane: zabrana posjećivanja određenih mjesta ili područja, odnosno zabrana sastajanja sa određenim osobama.

5.2. OPTUŽIVANJE

5.2.1. Pravna kvalifikacija djela: podizanje optužnica za kvalifikovani oblik djela nasilja u porodici

Obrazloženje:

Provedeni monitorinzi suđenja⁴⁸ i izvršene analize presuda u predmetima nasilja u porodici od sudova u BiH⁴⁹ upućuju na postojanje prakse podizanja optužnica za osnovni oblik djela nasilja u porodici u slučajevima kada postoje elementi nasilja u porodici koji omogućavaju podizanje optužnice za kvalifikovani oblik djela. Dakle, u situacijama kada bi teža kvalifikacija bila opravdana na osnovu utvrđenih činjenica u predmetu ili prikupljenih dokaza podnošene su optužnice za lakši oblik djela koje su potvrđivane.

Preporuke:

U činjeničnom opisu optužnice potrebno je opisati sve činjenice iz kojih može da se izvede optuženje za kvalifikovani oblik djela nasilja u porodici (npr. upotreba oružja ili opasnog oruđa; prisustvo djece po KZ RS).

U slučaju dileme tužioca oko postojanja kvalifikatorne okolnosti, tužilac treba podići optužnicu za teži oblik djela nasilja u porodici; a sud ima mogućnost da kvalifikaciju promijeni na osnovni oblik djela ukoliko smatra da teža kvalifikacija nije opravdana.

---

⁴⁸ Vidi OSCE, „Krivična odgovornost i sankcioniranje počinitelja nasilja u porodici“, OSCE, 2011 godina.

⁴⁹ Vidi Nenad Galić, ed., „Vodič u postupanju: nasilje u porodici“, Sarajevo, AI/DCAF, 2016. godina, str. 49. - 52.

5.2.2. Procesuiranje djela nasilja u porodici u sticaju s drugim krivičnim djelima

Preporuke:

U slučajevima kada je nasilje u porodici kombinirano sa nekim drugim krivičnim djelom (djelima), te je moguće procesuirati djelo nasilja u porodici u sticaju sa drugim krivičnim djelom, optužnica treba obuhvatiti sva krivična djela koja su počinjena u sticaju od istog optuženog.

5.2.2.a) Podizanje optužnice za djelo nasilja u porodici u sticaju sa djelom „seksualnog nasilja“⁵⁰

Obrazloženje:

Monitoring suđenja u predmetima nasilja u porodici otkrio je da uprkos činjenici postojanja seksualnog nasilja u predmetima nasilja u porodici, počinioci se u optužnicama nisu teretili za prisilni seksualni odnos nad oštećenom.⁵¹ Nisu sporne krivičnopravne situacije kada je jedan član porodice žrtva nasilja u porodici, dok je drugi član porodice žrtva silovanja – u kojima je jasna mogućnost postojanja sticaja. Na osnovu analize, ispada da je u praksi sporna odgovarajuća činjenično-pravna identifikacija, pravna kvalifikacija i optuženje krivičnopravnih situacija kada je nad istom oštećenom učinjeno djelo nasilja u porodici i djelo silovanja, odnosno drugo odgovarajuće djelo iz glave krivičnih djela protiv spolne slobode i morala (KZ FBiH i KZ BD BiH), odnosno iz glave krivičnih djela protiv polnog integriteta (KZ RS). U ovakvim situacijama potrebno bi bilo razgraničiti radnje silovanja od radnji nasilja u porodici, kao krivičnih djela kojima se štite različita pravna dobra. Prema tome, ne bi se radilo o situaciji da se sa jednom radnjom izvršenja ostvare obilježja oba krivična djela, odnosno o idealnom sticaju ovih djela; nego o mogućnosti postojanja realnog sticaja djela nasilja u porodici i djela silovanja.

Preporuka:

U složenim predmetima tužiocima trebaju voditi računa o podizanju optužnice za djelo nasilja u porodici u (realnom) sticaju sa djelom silovanja; u situacijama kada su sa više različitih radnji izvršenja optuženog koje su počinjene sa umišljajem prema istoj oštećenoj ispunjena obilježja oba krivična djela.⁵²

---

⁵⁰ Odnosno odgovarajućim djelima iz glave krivičnih djela protiv spolne slobode i morala, odnosno polnog integriteta (silovanje; prinuda na spolni odnošaj; i bludne radnje po osnovu KZ FBiH i KZ BD BiH).

⁵¹ OSCE, "Krivična odgovornost i sankcioniranje počinitelja nasilja u porodici", OSCE, 2011. godina, str. 63-68.

⁵² Npr. počinitelj djela započne sa činjenjem djela nasilja u porodici ili duži vremenski period čini djelo nasilja u porodici, pa u nekom trenutku stekne umišljaj za djelo silovanja.

Ukoliko u predmetu nasilja u porodici postoje radnje seksualnog nasilja počinioca (npr. seksualno uznemiravanje⁵³) koje se ne mogu podvesti pod obilježja djela silovanja ili nekog drugog djela iz glave krivičnih djela protiv polne slobode a ne mogu se ni zanemariti, onda bi te radnje trebalo cijeliti u sklopu radnji nasilja u porodici i opisati ih u dispozitivu optužnice.

Dobra praksa:

Važno je imati u vidu mogućnost da oštećene u predmetu nasilja u porodici ne razumiju način funkcionisanja krivičnog sistema i samo odgovaraju na pitanja koja im se postave; te da ukoliko ih se ne pita za određene pojedinosti one same neće prepoznati važnost navođenja svih okolnosti nasilja. Prilikom intervjuisanja oštećene (uzimanja izjave prije svjedočenja) u predmetu nasilja u porodici postavite pitanja kako bi dobili povratnu informaciju od oštećene da li ih je partner ikada natjerao na seksualni odnos protiv njihove volje. Postupajte sa poštovanjem i pažnjom prema oštećenoj i na delikatan način postavite pitanje (indirektan pristup/direktan pristup).

Istovremeno počinjeno nasilje u porodici i seksualno nasilje upućuju na visok rizik od daljeg nasilja ili ubistva. Kad postoje dokazi o počinjenju nasilja u porodici i seksualnog nasilja: pažljivo procijenite rizik po oštećenu i porodicu i poduzmite adekvatne mjere da povećate sigurnost oštećene; razmislite o predlaganju pritvora za optuženog ili alternativno predlaganju odgovarajućih mjera zabrane, odnosno bezbjednosnih mjera /mjera sigurnosti.

Napomena: za više informacija o vezi između nasilja u porodici i seksualnog napada vidi poglavlje 2.3.

5.2.3. Podizanje optužnice sa zahtjevom za izdavanje kaznenog naloga

Obrazloženje:

Zahtjev za izdavanje kaznenog naloga jedan je od skraćenih krivičnih postupaka i generalno posmatrano sa aspekta efikasnosti postupka njegova upotreba u predmetu nasilja u porodici je opravdana. Uzimajući u obzir da ovdje ne dolazi do suđenja, predlaganjem kaznenog naloga izbjegava se mogućnost da oštećena, koristeći se blagodetima zakona, na suđenju odbija da svjedoči protiv optuženog člana porodice; već se osigurava izricanje određene krivičnogpravne sankcije ili mjere optuženom bez provođenja glavne rasprave. Posebnost ovog postupka, između ostalog, ogleda se u vrsti krivičnogpravne sankcije koja se kaznenim nalogom može zatražiti/izreći: novčana kazna ili uslovna osuda za krivično djelo s propisanom kaznom zatvora do pet godina ili novčanom kaznom kao glavnom kaznom.

Kada je u pitanju upotreba instituta kaznenog naloga u predmetima nasilja u porodici, rezultati provedenog monitoringa suđenja u BiH u predmetima nasilja u porodici otkrivaju da polovina predmeta rezultira uslovnom osudom usljed korištenja kaznenog naloga kao forme skraćenog

---

⁵³ Npr. kada jedan supružnik u sklopu šireg konteksta izvršenih radnji nasilja u porodici primorava drugog supružnika da zajedno gledaju pornografske filmove, pa onda na nju/njega vrši pritisak da rade seksualne radnje iz filmova kojima se supruka/suprug protiviti.

postupka.⁵⁴ Ono što je prepoznato kao posebno zabrinjavajuće jeste što se kazneni nalog koristio za procesuiranje djela u kojima je došlo do: teškog fizičkog nasilja prema supružniku, teškog nasilja prema djeci, korišćenja oružja, pokušaja ubistva davljenjem, prijetnji ubistvom, itd.⁵⁵

S obzirom na vrstu krivičnopravne sankcije koja se kaznenim nalogom može izreći i potrebu zadovoljavanja zahtjeva specijalne prevencije, posebno je bitno u predmetima nasilja u porodici da tužiocu pristupe predlaganju kaznenog naloga sa dužnom pažnjom i da pri tome vode računa o interesu zaštite i satisfakcije oštećene. Oštećena nema formalno učešće u postupku povodom kaznenog naloga, a postoji potreba da se o interesima oštećene vodi računa i u okvirima provođenja ovog postupka. Ukoliko je moguće, prije donošenja odluke o podizanju optužnice sa zahtjevom za izdavanje kaznenog naloga poželjno bi bilo saslušati oštećenu o tome kakav je njen stav o djelu i kakva su očekivanja od krivičnog postupka, uključujući imovinskopravni zahtjev, u kom slučaju bi spram stava oštećene tužiocu mogli odrediti opravdanost predlaganja kaznenog naloga.

Dobra praksa:

U predmetu vezanom za nasilje u porodici vodite računa o sljedećim *okolnostima* kao pomoćnim kriterijumima kojima se možete rukovoditi kod donošenja odluke o predlaganju optužnice sa zahtjevom za izdavanje kaznenog naloga:

a) *Neosuđivanost osumnjičenog:*

- Kod nasilja u porodici, bez obzira na činjenicu da osumnjičeni nije prethodno osuđivan, u svakom konkretnom slučaju trebalo bi napraviti procjenu opravdanosti predlaganja kaznenog naloga. S druge strane, u slučaju ranije osuđivanosti osumnjičenog obavezujući pristupi tužilaštava se u praksi mogu razlikovati: od toga da se kazneni nalog ne može predlagati protiv onih osumnjičenih koji su ranije osuđivani za bilo koje krivično djelo do toga da se kazneni nalog ne može predlagati protiv onih osumnjičenih koji su ranije osuđivani za isto krivično djelo ili istovrsna krivična djela.

b) *Priznanje osumnjičenog o počinjenom djelu:*

- Priznanje osumnjičenog, koje nije praćeno naročito teškim okolnostima izvršenja djela nasilja u porodici, opravdati će predlaganje kaznenog naloga sa odgovarajućom odvratajućom (od činjenja daljeg nasilja) krivičnopravnom sankcijom. U suprotnom, kada osumnjičeni negira izvršenje djela ide se u redovnu proceduru.

c) *Stav oštećene:*

- Iako tužiocu nisu u obavezi da traže stav oštećene da li podržava odluku o predlaganju kaznenog naloga, radi ostvarenja svrhe izricanja krivičnopravne sankcije (posebno zaštite i satisfakcije oštećene) svrsishodno bi bilo konsultovati oštećenu i cijeliti njen stav i zainteresovanost za krivično gonjenje optuženog, naknadu štete i sve druge elemente koji mogu uticati na tužilačku odluku.

5.2.3.a) Predlaganje kaznenog naloga sa izricanjem uslovne osude sa mjerom bezbjednosti / sigurnosnom mjerom propisanom zakonom

⁵⁴ OSCE, „Krivična odgovornost i sankcioniranje počinitelja nasilja u porodici: Analiza i preporuke o krivičnopravnim sankcijama u predmetima nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini“, OSCE, 2011, str. 57.

⁵⁵ Ibid, str. 58.

Obrazloženje:

Kaznenim nalogom tužioci su u mogućnosti da bez suđenja predlože najprikladniju vrstu krivičnopravne sankcije za konkretan slučaj nasilja u porodici – čime direktno utiču na kaznenu politiku za ovo djelo. U opravdanim slučajevima nasilja u porodici kaznenim nalogom se može predložiti uz uslovnu osudu izricanje i odgovarajuće *mjere bezbjednosti*. U predlaganju ovih mjera trebalo bi se prevashodno rukovoditi svrhom kažnjavanja, odnosno satisfakcijom oštećene.⁵⁶

Preporuka:

U predmetu nasilja u porodici koji je okončan izricanjem uslovne osude sa odgovarajućom mjerom bezbjednosti, korisno bi bilo da tužioci u mjeri u kojoj je to moguće primjenjuju proaktivan pristup u provjeravanju da li se optuženi pridržava obaveza iz mjere bezbjednosti, te predlože obligatoran opoziv uslovne osude zbog neispunjenja obaveza.

5.2.4. Izvršenje djela nasilja u porodici u nužnoj odbrani / prekoračenju nužne odbrane

Obrazloženje:

U praksi je prisutna pojava podizanja obostranih optužnica (protiv oba supružnika ili vanbračna partnera) za izvršenje djela nasilja u porodici. U slučajevima zlostavljanja (kao nasilja u porodici), nerijetko osoba koja je žrtva nasilja može pribjeći individualnom činu nasilja: 1) reagujući u samoodbrani na istovremeni ili direktno predstojeći napad, ili 2) reagujući na prethodno zlostavljanje vršenjem pojedinačne radnje nasilja različitog intenziteta.⁵⁷ Za potrebu kvalitetnog procesuiranja predmeta nasilja u porodici potrebno je sagledati cjelokupan kontekst odnosa između dvoje lica i napraviti razliku između tzv. primarnog počinioca nasilja, odnosno zlostavljača i osobe koja pribjegava nasilju kao reakcija na nasilje koje je vršeno nad njom.⁵⁸ U vezi s tim, tužioci tokom istrage trebaju

---

⁵⁶ Prema trenutnim rješenjima krivičnog zakonodavstva, tužioci u Republici Srpskoj imaju mogućnost predlaganja mjera bezbjednosti koje su itekako relevantne u predmetu nasilja u porodici; a to su: obavezno psihijatrijsko liječenje, obavezno liječenje od zavisnosti, zabrana približavanja i komunikacije sa određenim licem, obavezan psihosocijalni tretman, udaljenje iz zajedničkog domaćinstva.

⁵⁷ Za više informacija vidi poglavlje „Tipologija nasilja u porodici“ i dio o nasilnom otporu.

⁵⁸ U BiH postoje primjeri sudskih presuda za nasilje u porodici (*vidi „Vodič u postupanju: nasilje u porodici“, str. 53*) u kojima su obje strane optužene i osuđene za djelo nasilja u porodici - ali kada se gleda činjenični opis djela podaci ukazuju da se u jednoj krivičnopravnoj situaciji djelo može kvalifikovati kao djelo nasilja u porodici koje je izvršio tzv. „primarni počinitelj nasilja“, dok se u drugoj situaciji može raditi o nužnoj odbrani (ili prekoračenju nužne odbrane) optužene osobe koja sama pribjegava izvršenju nasilju kako bi se odbranila od istovremenog ili direktno predstojećeg protivpravnog napada izvršenog od primarnog počinioca nasilja u porodici. Ovakva vrsta obostranog optuženja za izvršenje djela nasilja u porodici, koje se dešava u praksi, može biti posljedica nedovoljnog razumijevanja prirode partnerskog nasilja i specifičnosti različitih oblika u kojima se nasilje između supružnika i vanbračnih partnera ispoljava (*vidi poglavlje „Tipologija nasilja u porodici“*). Npr. policija koja izlazi u intervenciju, a zatim i tužilac koji ocjenjuje dokaze i formira dispozitiv optužnice, se mogu suočiti sa suprotstavljenim tvrdnjama šta se desilo, kada oba partnera tvrde da su pretrpila nasilje i oba partnera ispoljavaju vidljive fizičke povrede.

utvrditi da li je konkretna radnja počinjena u nužnoj odbrani, u cilju razjašnjenja postojanja okolnosti koje isključuju protivpravnost krivičnog djela; samim tim i njegovo postojanje.

Faktori koji mogu biti od pomoći za potrebu utvrđivanja primarnog počinioca nasilja, odnosno razlikovanja primarnog nasilnika/zlostavljača i osobe koja je počinila nasilje u samoodbrani ili koja reaguje na prethodno nasilje (ali koja ne pribjegava nasilju s ciljem vršenja moći i kontrole) u slučajevima nasilja između bračnih/vanbračnih partnera:

- Osumnjičeni je ranije osuđivan za nasilje u porodici;
- Osumnjičenom je ranije izrečena zaštitna mjera za nasilje u porodici;
- Radnje izvršenja osumnjičenog otkrivaju prisutnost obrasca koji ukazuje da se nasilje vrši s ciljem ispoljavanja moći i kontrole nad žrtvom (npr. prisutnost emocionalnog zlostavljanja, ekonomskog nasilja, izolacije)⁵⁹.

Isto tako, razlikovanje primarnog nasilnika i žrtve koja postupa u samoodbrani može se utvrditi putem vještačenja fizičkih povreda, odnosno prirode nanesenih povreda: da li se radi o tzv. primarnim povredama koje su počinjene u napadu (npr. šake u modricama, podlivima) ili povredama koje su zadobijene tako što se druga osoba branila (npr. ogrebotine po rukama, ugrizi po rukama) – te se na taj način može utvrditi da li je povreda nanesena u samoodbrani ili ne.

Preporuke:

U slučajevima kada su dva člana porodice (npr. supružnici, odnosno vanbračni partneri) osumnjičena za izvršenje djela nasilja u porodici, tužiocima trebaju voditi računa da li su se u vezi sa radnjama povodom kojih se vodi istraga za nasilje u porodici stekli svi zakonski nužni elementi za primjenu instituta nužne odbrane.

U situacijama kada tužilac sa sigurnošću ne može utvrditi da se radi o nužnoj odbrani, potrebno je podići optužnicu za djelo nasilja u porodici; te prepustiti sudu da odluči da li se u konkretnoj krivičnopravnoj situaciji radi o nužnoj odbrani ili o prekoračenju nužne odbrane.

5.3. GLAVNI PRETRES – SUĐENJE

5.3.1. Uvodna riječ

U uvodnoj riječi praksa je da se navedu osnovne pojedinosti krivične stvari koja je predmet krivičnog postupka (naziv i zakonska obilježja djela i dr.). Obzirom da se po pravilu ne ulazi u detalje slučaja, nije potrebno ponuditi sudu obrazloženje prirode i oblika izvršenog djela nasilja u porodici; a za šta se eventualno mogu koristiti teorijske konstrukcije o nasilju u porodici iz početnog poglavlja. Eventualno

---

⁵⁹ Vidi *točak moći i kontrole* za detaljan prikaz radnji koje upućuju na obrazac zlostavljanja.

izlaganje koje bi se pozivalo na teorijske konstrukcije, s ciljem pojašnjenja svih detalja prisutnih u krivičnoj stvari, primjerenije je napraviti u okviru završne riječi.

5.3.2. Dokazni postupak

Na glavnom pretresu pred sudom odvija se proces dokazivanja. Kod predmeta povodom nasilja u porodici, po pravilu, dokazivanje uključuje saslušanje lica prema kojem je vršeno nasilje u svojstvu svjedoka (svjedok-oštećena/oštećeni).

5.3.2.a) Saslušanje svjedoka i vještaka (svjedočenje i vještačenje)

Unakrsno ispitivanje svjedoka

Uloga tužioca tokom ovog djela dokaznog postupka vrlo je aktivna, obzirom da je tužilaštvo obavezno momentarno reagovati na postavljena pitanja i tvrdnje odbrane. S druge strane, zbog objektivnih ograničenja posla i broja predmeta na kojima tužioci rade, postavlja se pitanje u kolikoj mjeri su tužioci u mogućnosti da se adekvatno pripreme za ovaj dio postupka u predmetima nasilja u porodici koji nemaju prioritet u postupanju; te da li imaju dovoljno mogućnosti za pripremu svjedoka za suđenje. Ova ograničenja posebno dolaze do izražaja tokom unakrsnog ispitivanja svjedoka, te je tim bitnije da u ovom segmentu postupka tužioci dobro barataju svim činjenicama u predmetu, s ciljem efikasnog postupanja.

Tokom unakrsnog ispitivanja svjedoka tužilaštva (prevashodno svjedoka-oštećene) od strane odbrane, tužilaštvo bi se trebalo posebno pripremiti na način da se unaprijed identifikuju potencijalna pitanja koja odbrana može postaviti svjedoku-oštećenoj vezano za nasilje u porodici kako bi tužilaštvo ponudilo adekvatnu kontra tezu ili odgovor. Sa unaprijed pripremljenom strategijom za ove situacije i pripremljenim svjedokom, tužilaštvo bi bilo u prilici da na suđenju pravovremeno i efikasno reaguje na pitanje koje odbrana postavlja svjedoku, a s ciljem osporavanja određenih tvrdnji odbrane.

U predmetu vezanom za nasilje u porodici odbrana se često trudi da zamijeni teze iz optužnice te predstavi činjenice tako kao da je oštećena ta koja je kriva za predmetni događaj. Odbrana često postavlja određene tvrdnje ili izjave koje su u konačnici nebitne za krajnji cilj traganja za istinom, te je na tužilaštvu obaveza da na iste ponudi adekvatne kontra argumente.

Uobičajene tvrdnje odbrane u predmetima nasilja u porodici:

- opravdavanje izvršenog nasilja optuženog nad oštećenom ranijim 'nedoličnim' ponašanjem oštećene ili izazivanjem oštećene (odnosno da je oštećena ta koja je prouzrokovala nasilje);
- stavljanje jednakosti između fizičkog nasilja optuženog nanesenog u napadu i fizičkog nasilja kojem je oštećena pribjegli u samoodbrani;
- naglašavanje privatnog karaktera događaja;
- minimiziranje nasilja i umanjeње društvene opasnosti djela nasilja u porodici;
- opravdavanje nasilja spoljnim faktorima (na strani optuženog): nezaposlenost, stres, alkoholizam i dr.

Isto tako, u predmetu nasilja u porodici moguće je da odbrana pokuša karakterno diskreditovati svjedoka-oštećenu navođenjem detalja iz njene prošlosti koji idu ka tome da se prikaže prethodno seksualno ponašanje oštećene. Obzirom da je postavljanje ovakvih pitanja zakonski zabranjeno, tužiocima bi trebali odredbu o zabranjenim pitanjima iz zakona o krivičnom postupku koristiti kako ne bi dozvolili postavljanje ovakvih pitanja i kako bi upućivanjem prigovora odbili napore odbrane ka ovoj vrsti diskreditacije oštećene.

Okolnost kada tzv. privilegovani svjedoci koji su u istrazi dali izjavu na glavnom pretresu iskoriste svoje zakonsko pravo i odbiju svjedočenje

U slučaju kada tužiocima raspoloživo saznanje da je do odbijanja svjedočenja na glavnom pretresu oštećene-svjedoka ili drugih članova porodice optuženog koji imaju status tzv. privilegovanih svjedoka, došlo iz razloga upućivanja prijatnji svjedoku ili njihovoj djeci, straha svjedoka za život zbog uticaja optuženog ili zbog nekih drugih protivzakonitih radnji koje se mogu pripisati optuženom, potrebno je, u skladu sa načelom oficijelnosti krivičnog gonjenja, da tužiocima provjere i rasvijetle ovakve navode ili indicije, te prikupile raspoložive dokaze. Tužilac može u fazi suđenja pribavljati nove dokaze, predlagati ih u toku suđenja, a na sudu je da u izvođenju tih dokaza cijeni da li su bitni za predmet.

U vezi sa tim, u predmetima nasilja u porodici u kojima cjelokupna optužnica ne počiva na iskazu oštećene kao jedinom dokazu, već postoje i drugi neposredni ili posredni dokazi (npr. svjedoci policijski službenici koji su prisustvovali nasilju prilikom intervencije, komšije svjedoci koji su čuli prijatnje i fizičko nasilje), a kada je oštećena odustala od svjedočenja zbog prijatnje – preporučuje se da tužilaštvo preduzme potrebne radnje s ciljem dokazivanja okolnosti upućivanja prijatnji optuženog prema osumnjičenoj kako bi sud bio upoznat sa ovom činjenicom, te je uzeo u obzir prilikom odlučivanja. Ukoliko se upućivanje ovakve prijatnje optuženog prema oštećenoj koja je rezultirala odustankom oštećene od svjedočenja može bez nepotrebnog odugovlačenja postupka dokazati – *tužilac ovu okolnost može predstaviti kao dokaz svjesnosti krivice optuženog i pokušaja optuženog da odustankom oštećene od svjedočenja izbjegne osudu i kaznu za djelo koje mu se stavlja na teret.* Postupak dokazivanja da je ovakva prijatnja upućena ne iziskuje nužno komplikovanu proceduru niti novu istragu, obzirom da prijatnja može biti upućena u neposrednom prisustvu drugih lica koja mogu svjedočiti na ovu okolnost ili putem sms poruka ili drugih vidova elektronske komunikacije (npr. putem e-maila, Facebooka) koja ostavlja elektronski trag. Tužilac bi mogao uvesti ovu tvrdnju, odnosno dokaz među dodatnim dokazima, u fazi postupka nakon što je odbrana završila sa izvođenjem svojih dokaza.

Ipak, u praksi se postavlja pitanje ne samo koliko je ovako nešto svrsishodno za potrebu dokazivanja djela u fazi pretresa, nego i mogućnosti prikupljanja novih dokaza obzirom na objektivna ograničenja i kapacitete koje tužiocima imaju u radu na pojedinačnom predmetu i po pravilu kratko trajanje suđenja u predmetu nasilja u porodici; te je ovo nešto što je potrebno cijeliti u skladu sa okolnostima i težinom svakog konkretnog slučaja.

Ispitivanje vještaka

U predmetima nasilja u porodici, kada je u pitanju fizičko nasilje, po pravilu se provodi sudsko medicinsko vještačenje, u okviru kojeg se vještak izjašnjava o načinu zadavanja povrede, lokalitetu

povrede, težini povrede, položaju napadača i žrtve, itd. Isto tako, u predmetima nasilja u porodici često je provođenje neuropsihijatrijskog vještačenja ili timskog vještačenja neuropsihijatra i psihologa na raznorazne okolnosti koje se dokazuju u konkretnom predmetu (npr. dokazivanje psiholoških posljedica po oštećenu, dokazivanje posljedica nasilja u porodici po djecu). U predmetima nasilja u porodici primjenjuju se standardne procedure vezane za korištenje vještaka kao dokaznog sredstva i uopšte ispitivanja vještaka na suđenju.

5.3.2. b) Iznošenje materijalnih (objektivnih) dokaza

Iznošenje materijalnih dokaza u predmetu vezanom za nasilje u porodici vrši se po standardnim praksama prezentacije dokaznog materijala, te nema posebnih specifičnosti kod predmeta nasilja u porodici u odnosu na druga krivična djela (npr. čitanje zapisnika o uviđaju na licu mjesta, o pretresanju stana, o oduzimanju stvari (oružja), razgledanju fotografija).

Ipak, korisno je napomenuti, vezano za *razgledanje fotografija oštećene sa ozljedama*, da se u tužilačkoj praksi u radu na predmetima nasilja u porodici dešava da oštećena u okviru svog iskaza sama ponudi tužiocu fotografiju (fotografije) sa ozljedama. Obzirom da ovakva fotografija ozljeda oštećene ne čini dio službene fotodokumentacije koja je prikupljena od strane ovlaštenih lica, postavlja se pitanje mogućnosti korištenja ove fotografije kao dokaza na sudu.

Dobra praksa: U slučaju kada oštećena u okviru svog iskaza sama ponudi tužiocu fotografiju sa ozljedama, ukoliko je moguće, tražite dopunsko vještačenje radi provjere autentičnosti fotografije i poređenja sa medicinskim nalazima oštećene kako bi se potvrdila identičnost povreda sa fotografije i povreda iz medicinske dokumentacije oštećene.

5.3.2. c) Dokazi u pogledu krivičnopravne sankcije

Izvođenje pravosnažne presude za ranije djelo nasilja u porodici za optuženog koji je specijalni povratnik

Kaznena evidencija optuženog čini sastavni dio dokaznog materijala u svakoj krivičnoj stvari, ne samo u predmetu nasilja u porodici. Ipak, kada je u pitanju kaznena evidencija vezana za nasilje u porodici, specifičnost iste se sastoji u tome što ona otkriva da li je optuženi ranije osuđivan za nasilje u porodici i koja je krivičnopravna sankcija donesena. Iako kaznena evidencija može otkriti da li se radi o specijalnom povratniku u izvršenju istog krivičnog djela, bitno je naglasiti da se iz iste ne vidi prema kojoj osobi je optuženi počinio ranije djelo nasilja u porodici te da li je u pitanju ista oštećena.

Preporuka:

Kada iz kaznene evidencije proizilazi da je optuženi specijalni povratnik u izvršenju djela nasilja u porodici, svrsishodno je da se kao dokaz izvede kompletna prethodna pravosnažna presuda za nasilje u porodici, a kako bi se utvrdilo da li je ranije djelo počinjeno prema istoj oštećenoj kao i djelo za koje se optuženom sudi. Ukoliko se utvrdi da je djelo počinjeno iznova prema istoj oštećenoj ova okolnost se treba predstaviti kao dokaz da ranija presuda nije postigla svrhu kažnjavanja. Isto tako na ovu

okolnost se tužilac treba pozvati kao na otežavajuću okolnost pri davanju završne riječi na suđenju i po potrebi u pisanju žalbe na presudu.

Socijalna anamneza

Socijalna anamneza optuženog čije provođenje tužilaštvo može tražiti u istrazi od nadležnog centra za socijalni rad može biti korisna kao dokaz u pogledu krivičnopravne sankcije. Dakle, socijalna anamneza može biti od koristiti sudu za odabir adekvatne krivičnopravne sankcije. Iako ovo nije neophodan dokaz koji se neizostavno treba provesti u predmetu nasilja u porodici, ipak svjedoči o namjeri tužioca da objektivno provede istragu i utvrdi sve relevantne okolnosti vezane za ličnost optuženog koje će zatim sud biti u prilici odgovarajuće cijeliti prilikom izricanja krivičnopravne sankcije. Ovo se svakako odnosi i na sve prisutne okolnosti iz socijalne anamneze kojima se može dati značaj olakšavajućih okolnosti i koje se kao takve mogu predstaviti sudu u skladu sa obavezom tužioca da uzima u obzir kako okolnosti koje idu na štetu, tako i one koje idu u korist optuženog.

5.4. ZAVRŠNA RIJEČ

5.4.1. Argumentacija: kontekst predmeta

Obrazloženje:

Prilikom davanja završne riječi u predmetu vezanom za nasilje u porodici tužiocu su u idealnoj prilici da sumiraju sve sporne situacije i otvorena pitanja tokom suđenja sa ciljem da sudu pruže sveobuhvatnu sliku o optuženom i izvršenom djelu.

Koristeći dodatnu argumentaciju u završnoj riječi tužiocu naglašavaju obavezu da se optuženi drži krivičnopravno odgovornim za učinjeno nasilje u porodici i da se žrtvi nasilja pruži zaštita i satisfakcija u okviru krivičnog postupka. Konačno, tužiocu dodatnom argumentacijom mogu skrenuti pažnju sudu na postojanje šireg konteksta slučaja nasilja u porodici, koji može uticati na sudsku odluku, posebno u domenu odmjerenja kazne.

Preporuke:

Pored uobičajenih navoda koje svaka završna riječ sadrži (npr. zakonske odredbe u vezi sa krivičnim djelom koje trebaju biti primjenjene, elementi krivičnog djela), tužiocu bi trebali voditi računa o sljedećim argumentima koje mogu koristiti u skladu sa kontekstom predmeta:

- Tužiocu trebaju ponuditi *sopstveno viđenje situacije* u vezi sa ispoljenim ponašanjem optuženog tokom sudskog postupka, ukoliko je takvo ponašanje u sudnici u direktnoj vezi sa predmetom sudijskog odlučivanja. Na sljedeća ponašanja/okolnosti se treba obratiti posebna pažnja:
  - ispoljena agresija optuženog prema oštećenoj,
  - usmene prijetnje prema oštećenoj, prijeteći pogledi,
  - vrijeđanje oštećene, arogantan stav prema oštećenoj,
  - odnos optuženog prema drugim prisutnim članovima porodice,
  - neopravdano odsustvovanje sa ročišta koje je dovelo do odlaganja suđenja.

- U predmetu u kojem se radi o nasilju među bračnim/vanbračnim partnerima, za potrebu obrazloženja prirode izvršenog djela nasilja, mogu se koristiti teorijske konstrukcije obrađene u uvodnom dijelu priručnika (npr. točak moći i kontrole, tipologija nasilja u porodici, ciklus nasilja u porodici).
  - Npr. u predmetu nasilja u porodici u kojem je, na osnovu činjeničnog stanja i dokaza, zastupana teza da je optuženi počinio nasilje u porodici *s ciljem vršenja moći i kontrole* nad oštećenom, treba se posebno naglasiti i obrazložiti ovaj aspekt predmeta.
- Kada se u predmetu nasilja u porodici radi o nasilju nad ženama (rodno zasnovanom nasilju), korisno je da tužilac naglasi značaj primjene obavezujućih međunarodnopravnih standarda koji su relevantni za konkretan slučaj (npr. Istanbulska konvencija Vijeća Evrope, UN Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena - CEDAW)
  - *Primjer standarda:* Izrečena krivičnopravna sankcija u predmetu nasilja nad ženama i nasilja u porodicu treba da bude efikasna, odvratajuća od daljeg vršenja nasilja u porodici i u konačnici srazmjerna izvršenom krivičnom djelu i težini istog (čl. 45 Istanbulske konvencije).

5.4.2. Obrazloženi prijedlog o olakšavajućim i otežavajućim okolnostima

Tužilaštvo treba voditi računa o svim prisutnim otežavajućim i olakšavajućim okolnostima u predmetu nasilja u porodici, te istaknuti iste u obrazloženom prijedlogu kako bi sud ove okolnosti mogao uzeti u obzir prilikom odmjeravanja kazne.

Primjeri navođenja olakšavajućih okolnosti u predmetu vezanom za nasilje u porodici

Indikativno je da u predmetu nasilja u porodici u BiH, po pravilu, odbrana predlaže određene okolnosti/faktore na strani optuženog kao olakšavajuće okolnosti za sud. Isto tako, značajno je napomenuti da su, po pravilu, ovo okolnosti kojima se ne bi trebao pridavati značaj olakšavajućih okolnosti u kontekstu djela nasilja u porodici obzirom na specifičnost ovog delikta. U skladu sa tim, tužilaštvo bi u svakom predmetu nasilja u porodici trebalo prejudicirati stav odbrane i izvršiti kritičku analizu potencijalnih olakšavajućih okolnosti za koje smatra da bi odbrana mogla predložiti sudu, a koje prema mišljenju tužilaštva sud ne bi trebao cijeniti kao olakšavajuće okolnosti vezane za djelo nasilja u porodici. Prema tome, tužilaštvo bi bilo u poziciji da snagom kontra argumenata opovrgne značaj određenih okolnosti koje je odbrana navela kao olakšavajuće u predmetu nasilja u porodici, a u skladu sa okolnostima svakog pojedinačnog slučaja.

Naredne okolnosti na strani optuženog odbrana po pravilu navodi kao *olakšavajuće* u predmetu nasilja u porodici:⁶⁰

- Porodični status optuženog;

⁶⁰ Nenad Galić, Heather Huhtanen, ed. „Priručnik: sudska razmatranja slučajeva nasilja u porodici u BiH“, Sarajevo, DCAF/Atlantska inicijativa, 2013. godina, str. 26-29.

- *Kontra-argument:* Nasilje u porodici je krivično djelo počinjeno upravo na štetu porodice, koja je zaštićeno dobro koje se štiti. Pogrešno je optuženog kao počinioca nasilja kvalifikovati kao porodičnog čovjeka, a istovremeno vrši nasilje protiv drugog člana ili članova porodice;
- Optuženi je hranitelj porodice / loša ekonomsko-socijalna situacija porodice;
  - *Kontra-argument:* S izuzetkom izricanja novčane kazne, ovo ne treba biti relevantan argument za sud. Optuženi kao primarni hranilac može nastaviti da iskorištava situaciju da je oštećena ekonomski zavisna od njega, te može nastaviti sa ovim obrascem kontrolirajućeg ponašanja.
- Pozitivan karakter optuženog ili cijenjenost u zajednici;
  - *Kontra-argument:* Optuženi je izvršio nasilje nad drugim članom porodice – karakterna crta je nasilnička, ne pozitivna. Sud ne treba izgledu i utisku o optuženom u javnoj sferi života dati prevagu nad njegovim dijelima u privatnoj sferi života;
- Kajanje optuženog;
  - *Kontra-argument:* Treba staviti akcenat na radnju izvršenja djela sa svim okolnostima slučaja (npr. kako je moguće da se optuženi kaje kada je u pitanju djelo kontinuiranog - teškog nasilja) i težinu utvrđivanja iskrenosti izraženog kajanja za sud.
- Uzorno ponašanje optuženog pred sudom;
  - *Kontra-argument:* Ovo predstavlja uobičajen standard ponašanja koji se očekuje od svih optuženih pred sudom, a ne nešto što se treba posebno cijeniti kao olakšavajuća okolnost.

Primjeri navođenja otežavajućih okolnosti u predmetu vezanom za nasilje u porodici

Dobra praksa:

Ukoliko izvod iz kaznene evidencije, odnosno izvod iz prekršajne evidencije optuženog sadrže podatke o *kažnjavanju optuženog* za nasilje u porodici, odnosno *izricanju zaštitne mjere* za nasilje u porodici navedite ovu činjenicu kao otežavajuću okolnost na strani optuženog (npr. sklonost optuženog ka vršenju nasilja u porodici, nasilničko/zlostavljачko ponašanje optuženog) koju sud može cijeniti prilikom odmjeravanja krivičnopravne sankcije.

Kada su radnjom izvršenja ostvarena obilježja dva kvalifikovana oblika djela nasilja u porodici, a inkriminiše se jedno djelo nasilja u porodici⁶¹, u završnoj riječi prilikom iznošenja argumentacije za odmjeravanje krivičnopravne sankcije, navedite *drugu kvalifikovanu okolnost* kao otežavajuću okolnost (npr. korišćenje oružja ili opasnog oruđa prilikom izvršenja djela nasilja u porodici koje je učinjeno prema djetetu).

U predmetu nasilja u porodici, u završnoj riječi kada se govori o posljedicama djela po oštećenu okolnost *nastupanja buduće štete* (posebno ukoliko se radi o djetetu koje je oštećeno lice) navedite kao otežavajuću okolnost prilikom iznošenja argumenata sudu za odmjeravanje krivičnopravne

⁶¹ Oblik alternativiteta prividnog idealnog sticaja.

sankcije, kada je primjenjivo (npr. kada vještačenje utvrdi da određena povreda dovodi do trajnih životnih posljedica ili do veće duševne boli u budućnosti).

Ukoliko je optuženi ranije prijavljivan za nasilje u porodici, te je po prethodnoj prijavi tužilaštvo preduzimalo *istražne radnje* (iako nije rezultiralo podignutom optužnicom), na suđenju ovu okolnost iskoristite kao argument pred sudom za stvaranje *cjelovite slike o kontekstu predmeta* nasilja u porodici i jačanju pojedinačnih tvrdnji, kao na primjer tvrdnji o nasilnom karakteru optuženog ili o prethodnim pokušajima oštećene da prijavi optuženog i njenim odustajanjem od svjedočenja (ukoliko je primjenjivo u slučaju); što u postupku sud može cijeniti kao otežavajuću okolnost.

Napomena: za dodatne informacije o primjerima otežavajućih i olakšavajućih okolnosti u kontekstu djela nasilja u porodici i sudskom tretmanu ovih okolnosti vidi: Nenad Galić, Heather Huhtanen, ed. „Priručnik: sudska razmatranja slučajeva nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini“, DCAF, 2013., str. 17-29.

5.4.3. Predlaganje kazne

Obrazloženje:

Tužiocu sudu predlažu izricanje krivičnopravne sankcije na osnovu analize svih prisutnih otežavajućih i olakšavajućih okolnosti u predmetu nasilja u porodici, sa mogućnosti da u zavisnosti od konteksta i okolnosti svakog pojedinačnog slučaja predlože da sankcija u konkretnom predmetu bude strožija ili blaža.

Preporuke:

U teškim slučajevima nasilja u porodici svrsishodno bi bilo, a s ciljem pooštavanja kaznene politike za krivično djelo nasilja u porodici, da tužiocu u okviru završne riječi traže izricanje stroge kazne za to krivično djelo.

U naročito teškim slučajevima nasilja u porodici svrsishodno bi bilo, a s ciljem zadovoljavanja zahtjeva specijalne i generalne prevencije, da tužiocu u okviru završne riječi traže izricanje najstrožije moguće kazne za to krivično djelo.

5.5. POSTUPAK PO ŽALBI: ULAGANJE ŽALBE

Preporuke:

U predmetu nasilja u porodici u kojem je sud izrekao neadekvatnu, odnosno neopravdano blagu krivičnopravnu sankciju⁶² u odnosu na ozbiljnost i posljedice izvršenog krivičnog djela, kojom se prema mišljenju tužioca ne postiže svrha kažnjavanja (odnosno specijalna i generalna prevencija i zaštita i satisfakcija žrtve), tužioci bi trebali voditi računa o opravdanosti ulaganja žalbe zbog odluke o krivičnopravnoj sankciji suda prvog stepena i po potrebi predlagati izricanje strožije kazne. Na ovaj način tužioci doprinose uspostavljanju odgovarajuće kaznene politike za djelo nasilja u porodici.

U svakom slučaju kada se ulaže žalba na krivičnopravnu sankciju bitno je naglasiti pored specijalne prevencije i obavezu generalne prevencije koja se postiže kroz izricanje odgovarajuće krivičnopravne sankcije; a vezano za činjenicu da je nasilje u porodici sveprisutno krivično djelo u Bosni i Hercegovini i značajne sistemske napore koje institucionalni akteri u društvu preduzimaju na prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici (npr. donošenje i primjena posebnih zakona o zaštiti od nasilja u porodici, državne i entitetske strategije za suzbijanje nasilja u porodici, lokalnih protokola o saradnji subjekata zaštite od nasilja u porodici, postojanje specijalizovanih pružalaca usluga i servisa pomoći za žene i djecu žrtve nasilja u porodici).

Tužioci trebaju imati dobro poznavanje činjeničnog stanja u predmetu (posebno svih prisutnih olakšavajućih i otežavajućih okolnosti) za potrebu pisanja žalbe.

U obrazlaganju navoda žalbe koja se odnosi na krivičnopravnu sankciju - u mjeri u kojoj je to primjenjivo u skladu sa okolnostima svakog pojedinačnog slučaja - potrebno je istaknuti sljedeće činjenice (kako bi ih sud mogao cijeniti kao potencijalnu otežavajuću okolnost):

- sve kvantitativne i kvalitativne radnje izvršenja optuženog (sa posebnim isticanjem koje su to radnje);
- činjenice koje ukazuju da li su radnje izvršenja bile dugotrajne po intenzitetu;
- činjenice koje ukazuju na ispoljavanje posebne upornosti i bezobzirnosti optuženog prilikom izvršenja radnje(i) ovog krivičnog djela
- opis u kojoj mjeri su radnje izvršenja bile nasilne sa posljedicama po oštećenu;
- oblik i stepen krivice koji je od značaja za odmjeravanje sankcije (npr. u velikom broju slučajeva kod djela nasilja u porodici radiće se o direktnom umišljaju);
- postojanje radnji optuženog koje upućuju na zaključak da je postupano sa predumišljajem (npr. zaključavanje vrata, navlačenje zavjesa ili zastora neposredno prije izvršenja djela);
- prisutne otežavajuće okolnosti koje sud nije cijenio; posebno činjenicu da je optuženi specijalni povratnik koji je djelo nasilja u porodici ponovo počinio prema istoj oštećenoj;
- argument vezan za izjavu oštećene datu na glavnom pretresu, prema kojoj oštećena traži krivično gonjenje i kažnjavanje optuženog.

Dobra praksa: Prilikom ulaganja žalbe na krivičnopravnu sankciju tužioci se mogu pozvati na međunarodnopravni standard iz Istanbulske konvencije, koji je obavezujući za BiH, da krivičnopravna

---

⁶² Npr. u sudskoj praksi se kažnjavanje na granici ili ispod granice propisane zakonom primjenjuje za kvalifikovane oblike djela nasilja u porodici, uključujući nasilje prema djeci, za teške tjelesne povrede, za upotrebu oružja. Vidi OSCE, „Krivična odgovornost i sankcioniranje počinitelaca nasilja u porodici: Analiza i preporuke o krivičnopravnim sankcijama u predmetima nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini“, OSCE, 2011, str. 66.

sankcija za nasilje u porodici, uzimajući u obzir ozbiljnost djela, treba biti efikasna, srazmjerna težini i posljedicama izvršenog djela i odvraćajuća od daljeg činjenja nasilja.

Istanbulska konvencija (čl. 45. „Sankcije i mjere“): „[osiguranje] da krivična djela iz ove konvencije [nasilje u porodici] budu kažnjiva sankcijama koje su djelotvorne, srazmjerne i koje odvraćaju od vršenja krivičnih djela, uzimajući u obzir njihovu ozbiljnost“.

VI POSTUPANJE TUŽILACA U PREDMETU NASILJA U PORODICI: EDUKACIJA, SPECIJALIZACIJA I PREVENCIJA

6.1. Edukacija tužilaca o nasilju u porodici

Pohađanje specijalizovanih obuka policije, tužilaca i sudija o nasilju u porodici, doprinijelo bi povećanju znanja i razumijevanja kompleksne prirode nasilja u porodici među ovim subjektima, čime bi se stvorili preduslovi za rodno odgovoran pristup u procesuiranju predmeta nasilja u porodici, te kvalitetnije, odgovornije i efikasnije postupanje policije i nosilaca pravosudnih funkcija.

6.2. Specijalizacija tužilaca za postupanje u predmetima nasilja u porodici

Omogućavanje specijalizacije nosilaca pravosudnih funkcija (tužilaca i sudija) za poseban rad na predmetima nasilja u porodici omogućilo bi da na ovim predmetima rade tužioci i sudije koji imaju posebna znanja o nasilju u porodici; a koja su ta znanja stekli prethodnim edukacijama i obukama o ovoj temi. Opravdano je pretpostaviti da bi ovakva specijalizacija doprinijela povećanju usklađenosti, kvaliteta i efikasnosti rada tužilaca i cjelokupnog krivičnog sistema na predmetima nasilja u porodici.

Tužioci koji bi posebno radili na ovim predmetima razumjeli bi položaj oštećene i prirodu nasilja koje se dešava između bračnih/vanbračnih partnera kao oblika rodno zasnovanog nasilja. Isto tako, bili bi u prilici jednoobrazno i harmonizovano postupati u određenim krivičnim situacijama vezanim za nasilje u porodici, što bi dovelo do efikasnijeg preduzimanja radnji u postupku, te u konačnici do unaprjeđenja odgovora krivičnog sistema na nasilje u porodici.

Obzirom na značajan broj povratnika u predmetima nasilja u porodici, tužioci koji bi posebno radili na nasilju u porodici imali bi saznanja o predmetima koji im se vraćaju, čime bi se obezbjedio informisaniji i efikasniji pristup u zaštiti oštećene i ostvarivanju ciljeva specijalne i generalne prevencije.

Prijedlog sistemskog rješenja: U skladu sa gore navedenim, na ovom mjestu naglašava se potreba da se zakonskim rješenjem (odnosno pojedinačnim zakonskim rješenjima uzimajući u obzir različite nivoe nadležnosti u BiH) propiše obaveza da na krivičnim predmetima nasilja u porodici rade tužioci koji imaju posebna znanja, vještine i senzibilitet za rad na ovakvim predmetima; po uzoru na rješenje koje je normirano Zakonom o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku (FBiH, RS i BD BiH), a vezano za specijalizaciju nosilaca pravosudne funkcije koji postupaju u ovim predmetima. Prije svega, zakonski normiran sistem organizacije rada na ovim predmetima u tužilaštvima omogućio bi postupajućim tužiocima da se detaljno posvete radu na predmetima nasilja u porodici uz primjenu usklađenog pristupa tokom svih faza krivičnog postupka.

6.3. Prevencija nasilja u porodici

Tužilac je prvenstveno represivni organ krivičnog gonjenja počinioca krivičnih djela, koji postupuje nakon nastupanja protivpravne posljedice. Ipak, tužilac ima prostora i za značajno djelovanje na polju prevencije nasilja u porodici.

Tužioci mogu preventivno djelovati vezano za nasilje u porodici tako što će:

- uticati na kaznenu politiku sudova i generalnu prevenciju – ulaganjem žalbe na neadekvatnu krivičnopravnu sankciju koju je sud odredio. Obzirom da je svrha kazne pored specijalne prevencije, odnosno sprečavanja počinioca da ponovo ne učini neko krivično djelo, postizanje i generalne prevencije kroz djelovanje na druga lica u zajednici da se uzdrže od vršenja krivičnih djela – ovaj cilj se može postići uticanjem na kaznenu politiku sudova u predmetima nasilja u porodici kroz ulaganje žalbe na krivičnu sankciju.
- preduzimati odgovarajuće edukativne aktivnosti u društvenoj zajednici – kroz širenje svijesti o štetnosti činenja nasilja u porodici i pogubnim efektima koje isto proizvodi na žrtve, djecu i porodicu u cjelini.

ZAKLJUČAK

Priručnik za procesuiranje predmeta nasilja u porodici prilagođen je sadržinski postojećem krivičnopravnom kontekstu, odnosno aktuelnim pravnim standardima krivičnog postupka Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine. Pri tome, naslanja se na najbolje domaće i međunarodne prakse za vođenje postupka za nasilje u porodici, te nudi konkretna rješenja, odnosno preporuke za kvalitetnije postupanje tužilaca. Uz početni pregled teorije o nasilju u porodici koja ima praktične implikacije za rad tužilaca, nudi širok presjek relevantnih tema vezanih za postupanje tužilaca: kako u vezi sa opštim radnjama koje tužioci poduzimaju, a koje imaju specifično značenje u predmetima nasilja u porodici; tako i u vezi sa posebnim radnjama koje se preduzimaju u okviru različitih faza krivičnog postupka.

Autori i autorke ovog priručnika nadaju se da će sadržaj ovog materijala naći svoju praktičnu primjenu u pravosuđu i biti od pomoći tužiocima u radu na predmetima nasilja u porodici. U konačnici, želja je svih onih koji su radili na ovom materijalu da se unaprijedi odgovor pravosudnog sistema na nasilje u porodici, te da ovaj priručnik posluži kao put ka osiguranju informisanog, odgovornog i efikasnog krivičnog gonjenja počinitelaca nasilja u porodici.